

KOHTI KAIKILLE KUULUVAA TEATTERIA

Haastattelututkimus teattereiden halusta ja
mahdollisuuksista tuottaa esteetöntä teatteria
viittomakielisille

Eliisa Piirainen ja Milla Rytönen
Opinnäytetyö
Humanistinen ammattikorkeakoulu
Viittomakielentulkin koulutusohjelma (240 op)
Toukokuu 2009

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Viittomakielentulkin koulutusohjelma 240op

OPINNÄYTETYÖN TIIVISTELMÄ

Työn tekijä(t) Eliisa Piirainen ja Milla Rytönen	
Työn nimi Kohti kaikille kuuluvaa teatteria – haastattelututkimus teattereiden halusta ja mahdollisuuksista tuottaa esteetöntä teatteria viittomakielisille	
Työn ohjaaja(t) Tytti Koslonen	Sivumäärä 58
Tiivistelmä Tämän työn tavoitteena oli selvittää teattereiden kokemuksia yhteistyöstä viittomakielen tulkkien kanssa, kartoittaa teattereiden halua tuottaa esteettömiä teatteripalveluja viittomakielellä sekä luoda teattereiden odotukset huomioiva ehdotelma esteettömän, viittomakielelle tulkatun teatterin yhteistyömallista. Teattereiden työntekijöiden kokemuksia kerättiin kolmella teemahaastattelulla, jotka toteutettiin marraskuun 2008 ja maaliskuun 2009 välillä. Haastateltavat olivat yli 20 vuotta teatterialan eri tehtävissä toimineita ammattilaisia, joilla oli aiempaa kokemusta viittomakielen tulkkien kanssa tehdystä yhteistyöstä. Haastattelu osoittautui toimivaksi aineistonkeruumenetelmäksi, koska saadut vastaukset perustuivat kokemuksiin, eivätkä oletuksiin. Haastattelujen avulla kerätyn tiedon, Irlannin kansallisteatterissa (The Abbey Theatre) käytössä olevien käytäntöjen ja tämän työn teoreettisen tietoperustan avulla hahmoteltiin ehdotelma esteettömän teatterin yhteistyömallista Suomeen. Tavoitteena oli luoda sekä teatterin tekijät että viittomakielen tulkit huomioiva ehdotelma, jonka avulla voitaisiin kehittää viittomakielelle tuotettuja esteettömiä palveluja sekä yhtenäistää viittomakielen tulkkien ja teattereiden toimintatapoja teatteritulkkausta järjestettäessä. Haastatteluista selvisi, että teatterit ovat kiinnostuneita tulkattujen teatteriesitysten tarjoamisesta viittomakielisille ja valmiita panostamaan esteettömiin palveluihin, mutta tietoa viittomakielestä ja tulkkauksesta tarvitaan lisää. Työ on suunnattu kaikille teatterista, teatteritulkkauksesta ja esteettömyydestä kiinnostuneille. Eritoten tekijät toivovat, että työ innoittaisi teatterin ammattilaisia ja viittomakielen tulkkeja pyrkimään yhteistyössään kohti kaikille kuuluvaa teatteria – ja aidosti esteettömämpää yhteiskuntaa.	
Asiasanat viittomakielen tulkki, teatteritulkkaus, esteettömyys	

ABSTRACT

Author(s) Eliisa Piirainen and Milla Rytönen	
Title Theatre Belongs To All – Finding out if theatres are willing to provide accessible services for sign language users by using theme interviews.	
Tutor(s) Tytti Koslonen	Number of pages 58
Abstract The purpose of this thesis was to get to know with what kind of experiences the theatres do have when co-operation with sign language interpreters. Second purpose was to sort out if the theatres are ready to provide accessible service like sign language interpreted theatre plays and the final purpose was to find out possibilities to make theatre more accessible by producing a model that would help people working in theatres to reach the idea that “theatre belongs to all”. Three theme interviews were done between November 2008 and March 2009. All people met during this process have worked in theatre business over 20 years by now. They have been working in different duties and they all have deeper knowledge about co-operating with sign language interpreters. Theme interview turned out to be the best way collect information. Interviewing was way to make sure that answers have real life and experience based on meanings - not only assumptions. In the end of this thesis reader can find a suggestion of a model which guides the way towards accessibility in theatres. The suggestion is made by using theory of this work, interview answers and taking influences from the co-operation model used in the Abbey Theatre, in Ireland. By releasing this suggestion the co-operation with theatres and sign language interpreters have possibilities to ensure the quality of the accessible theatre plays in Finland. Theatres seem to be interested in providing more accessible services, which in this thesis means sign language interpreted plays but theatres also need more information about sign language and interpreting. The target groups of this thesis are all professionals working in theatres, sign language interpreters and everyone interested in providing interpreted accessible theatre. Hopefully this thesis is one step closer to the pure accessibility.	
Keywords sign language interpreter, theatre interpreting, accessibility	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	6
2 VIITTOMAKIELI, VIITTOMAKIELISET JA TULKKIPALVELU	8
2.1 Viittomakieliset tulkkipalvelut ja lainsäädäntö	9
2.2 Viittomakielen tulkit	9
3 TEATTERITULKKAUS	11
3.1 Teatteritulkkaukseen valmistautuminen	12
3.2 Tulkin sijoittuminen	14
4 ESTEETTÖMYYS	17
4.1 Miten esteettömyyteen voi pyrkiä ja päästä	18
4.2 Asenteellinen esteettömyys	18
4.3 Viittomakieli ja esteetön teatteri	19
4.4 Malli esteettömän teatterin tuottamisesta Irlannissa	20
5 TYÖN TOTEUTUS	23
5.1 Haastattelujen toteutus	24
5.2 Haastattelujen litterointi	25
6 TULOKSET	26
6.1 Haastateltujen tausta teatterissa ja yhteistyö viittomakielen tulkkien kanssa	26
6.2 Yhteistyön kaari ja käytännön järjestelyt	27
6.2.1 Tulkin sijoittuminen	29
6.2.2 Suhtautuminen paritulkkaukseen	33
6.3 Viittomakielentulkkeihin kohdistuvia odotuksia	33
6.4 Visio esteettömän teatterin tulevaisuudesta	35
6.5 Teattereiden kiinnostus esteetöntä teatteria kohtaan	38
6.6 Esteettömän teatterin toteuttamista hankaloittavia seikkoja	40
6.7 Pelko viittomakielen tulkin läsnäolon vaikutuksista	43
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA EHDOTELMA ESTEETTÖMÄN TEATTERIN TUOTTAMISEN YHTEISTYÖMALLISTA	45
7.1 Kohti esteetöntä teatteria	45

7.2 Ehdotelma esteettömän teatterin tuottamisen yhteistyömallista

Suomessa.....	46
8 POHDINTA.....	50
LÄHTEET	52
LIITTEET	56

Liite 1: Viittomakielen tulkin ammattisäännöstö

Liite 2: Teemahaastattelurunko

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää teattereiden kokemuksia yhteistyöstä viittomakielen tulkkien kanssa, kartoittaa teattereiden halua tuottaa esteettömiä teatteripalveluja viittomakielellä sekä luoda teattereiden odotukset huomioiva ehdotelma esteettömän, viittomakielelle tulkatun teatterin yhteistyömallista. Työn suunnannäyttäjänä voidaan pitää tekijöiden kiinnostusta esittävään taiteeseen ja eritoten teatteriin sekä teatteritulkkaukseen. Idea luoda ehdotelma esteettömästä yhteistyömallista nousi ajankohtaiseksi syksyllä 2008 toisen tekijän tutustuesssa Irlannin Kansallisteatterin (Abbey-teatteri) luomaan malliin, jossa viittomakielen tulkkaus on osa teattereiden esteettömien palveluiden tarjontaa. Esteettömyys nouseekin yhdeksi tämän työn teemoista.

Työn tietoperusta rakentuu esteettömyyden lisäksi viittomakieltä ja viittomakielisiä, tulkkipalvelua ja viittomakielen tulkkeja sekä teatteritulkkausta käsitteleviin kokonaisuuksiin. Työ ja sen tulokset on suunnattu pääasiassa teattereille ja teatterin tekijöille, jotka jo vuonna 2006 tehdyn Lintulan opinnäytetyön perusteella tarvitsevat lisää tietoutusta viittomakielestä, tulkkauksesta ja esteettömien palvelujen tuottamisesta. Myös viittomakielen tulkit ja tulkkiopiskelijat voivat saada uusia näkökulmia teatteritulkkaukseen valmistautumiseen ja yhteistyöhön teattereiden työntekijöiden kanssa.

Tavoitteita lähdettiin saavuttamaan kolmella teemahaastattelulla, joiden avulla pyrittiin saamaan tarkkaa ja syvällistä tietoa teatterin työntekijöiltä. Haastatelluista kaksi oli pääkaupunkiseudulta ja yksi Pirkanmaalta. Etelä-Suomen painottuminen otannassa selittyy sillä, että aineistoa haluttiin kerätä sellaisilta teatterialan ammattilaisilta, joilla on konkreettisia kokemuksia yhteistyöstä viittomakielen tulkkien kanssa – mikä onkin nähtävissä työn johtopäätöksistä.

Haastatteluilla kerätyn aineistoon, tietoperustaan ja Irlannin yhteistyömalliin

tukeutuen luotiin ehdotelma esteettömän teatterin yhteistyömallista Suomessa. Ehdotelmasta toivotaan olevan hyötyä teattereille, joissa haastatellut työskentelevät. Ehdotelmaa voi myös kehittää kohti toimintamallia, joka yhtenäistäisi teattereiden ja tulkkien toimintatapoja kautta Suomen.

2 VIITTOMAKIELI, VIITTOMAKIELISET JA TULKKIPALVELU

Viittomakieli on visuaalinen kieli, jota vastaanotetaan näköaistein. Kieli rakentuu käsien liikkeiden, ilmeiden ja eleiden pohjalle ja sillä on oma rakenteensa ja kielioppinsa. (Takala 2005, 30; Tulkinkäyttäjän opas 1998, 18.) Suomessa viittomakieli turvattiin lailla vuonna 1995. Kieltä käyttävät saivat oikeudellisen aseman ja heidät nähtiin ensimmäistä kertaa kielivähemmistönä lain tasolla. (Malm & Östman 2000, 12.)

Lainsäädännön muututtua alettiin kuuroista käyttää termiä viittomakielinen, jota on vähitellen alettu käyttää myös virallisella tasolla. Viittomakieliset on yksi kaikista suomalaisista kielellisistä identiteeteistä (Jokinen 2002, 65-66). Kuurous ei siis tarkoita vain vamman astetta vaan kuulumista kieli- ja kulttuurivähemmistöön, etniseen ryhmään, josta käytetään nimitystä viittomakieliset. Valtaväestö saattaa käyttää kuuroista ja viittomakielisistä nimitystä kuulovammainen, ajatellen sen olevan sopivampi nimitys. Viittomakieliset eivät kuitenkaan koe olevansa kuulovammaisia, vaan pitävät parempana yhteisöön ja kulttuuriin viittaavaa termiä kuuro. Huonokuuloiset sen sijaan käyttävät itsestään ja ryhmästään termejä huonokuuloinen sekä kuulovammainen. (Jokinen 2002, 69; Malm & Östman 2000, 10-11.)

Viittomakielisiä on Suomessa noin 5000, mutta viittomakieliseen yhteisöön kuuluu heidän lisäksi myös kuulevia sukulaisia, ystäviä ja esimerkiksi kuurojen parissa työtä tekeviä, kuten kuntoutusohjaajia, tulkkeja ja opettajia sekä viittomakielen harrastajia. Todellisuudessa viittomakieltä käyttävien määrä on siis suurempi. (Takala 2005, 32.)

2.1 Viittomakieliset tulkkipalvelut ja lainsäädäntö

Tulkkipalvelu on tarkoitettu käytettäväksi kaikilla elämän osa-alueilla, kuten työssäkäymiseen ja opiskeluun, asiointiin ja virkistymiseen. Tulkkauks suoritetaan viittomakielellä tai jollakin muulla kommunikointia selventävällä menetelmällä. (8a § 22.12.2006/1267.) Kommunikointia selventäviä menetelmiä ovat esimerkiksi viitottu puhe ja taktiili, kädestä käteen viittominen. Viitottu puhe tarkoittaa viittomien yhtä aikaista tuottamista puheen kanssa, sitä käyttävät lähinnä huonokuuloiset ja kuuroutuneet. Kädestä käteen viittominen taas on kuurosokeiden kommunikaatiotapa. (Suomen viittomakielen tulkit ry 2009a.)

Viittomakielen oikeudellisen aseman tunnustaminen vuonna 1995 toi viittomakieltä käyttävien tulkkauks- ja käännöstarpeelle lakiin perustuvan turvan. Nykyisessä 1.3.2000 voimaan tulleessa perustuslaissa sama momentti sisältyy pykälään 17. Tulkkipalvelut perustuvat vammaispalvelulakiin, ne ovat käyttäjälle maksuttomia ja vastuun niiden järjestämisestä kantaa käyttäjän kotikunta (Lappi 2000, 71-75). Vammaisuuden perusteella järjestettävien palveluiden lain (380/87) 9 § mukaan tulkkipalveluja on järjestettävä kuuroille, huonokuuloisille tai kuuroutuneille vähintään 180 tuntia ja kuurosokeille henkilöille vähintään 360 tuntia vuodessa. (Suomen laki; Tulkinkäyttäjän opas 1998, 8.)

2.2 Viittomakielen tulkit

Tulkin tärkein tehtävä on kielen kääntäminen (Tulkinkäyttäjän opas 1998, 13) ja toimiminen tiedonvälittäjänä tilanteissa, joissa osallistujat eivät käytä samaa kieltä. Viittomakielen tulkki työskentelee suomen kielen ja suomalaisen viittomakielen avulla sekä tulkkina että kääntäjänä. Tulkin työtilanteet ovat hyvin erilaisia ja vaihtelevat aina juhlista opiskeluun, työpaikkapalaveriin tai harrastuksiin. (Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2009b.) Tulkin asiakkaat ovat kaiken ikäisiä. Suomessa ammattilaisena toimivia viittomakielen tulkkeja on noin 450, tosin tulkikirekisteriin ammattitutkinnon suorittaneita on merkitty 700. Viittomakielen tulkiksi voi opiskella Humanistisessa ammattikorkeakoulussa

Kuopiossa tai Helsingissä, sekä Diakonia-ammattikorkeakoulussa Turussa. (Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2009a.)

Hynysen, Pyörteen ja Roslöfin (2003, 13; 166) mukaan tulkin ammattikuvaa määrittää ja pohjaa työlle luo viittomakielen tulkkien eettinen ammattisäännöstö (liite 1). Säännöstö toimii ohjeena, jonka mukaan tulkit tekevät ratkaisuja työskennellessään. Jokaisen tulkin arvot ja asenteet vaikuttavat siihen, kuinka kukin ammattisääntöjä käytännössä soveltaa. Eettisyyden voidaan sanoa olevan yksi hyvän tulkin ominaisuuksista.

Tulkkauksilanteessa tulkki pyrkii ikään kuin vetäytymään taka-alalle, vaikkakin visuaalisen kielen tulkkina on mahdotonta pyrkiä näkymättömyyteen; viittova henkilö herättää aina huomiota. Eettisyyden ja tietynlaisen näkymättömyyden lisäksi viittomakielen tulkin on kyettävä stressin ja ajan hallintaan sekä nopeisiin päätöksiin. Myös sosiaaliset taidot, kyky yhteistyöhön, tilannetaju ja esiintymistaito ovat piirteitä, joita tulkilta vaaditaan. Tulkin työn fyysisyyttä ei juuri korosteta, vaikka sillä on tärkeä osa sekä työssäselviytymisessä, että työkyvyn ylläpitämisessä. (Hynynen ym. 2003, 69-71.)

3 TEATTERITULKKAUS

Teatteritulkkaus on yksi viittomakielen tulkin työmuodoista. Se poikkeaa kuitenkin melko paljon tavanomaisista tulkkaustilanteista, koska teatteritulkkauksessa tulkin tulee pyrkiä eläytymisen, eileiden, liikkeiden ja mahdollisen pukeutumisen avulla tulemaan osaksi näytelmää. (Humphrey & Alcorn 1995, 324.) Anturaniemen ja Sillanpään (2002, 32) mukaan teatteritulkkaus ei ole puhtaasti joko kääntämistä tai tulkkausta, sillä vaikka tulkki tekisi huolellista käännöstyötä ja opettelisi vuorosanansa ulkoa, on hänen aina oltava valmis tekemään tulkkausratkaisuja hetkessä esimerkiksi vuorosanojen unohtuessa. Teatteritulkkauksen voidaan sanoa olevan uusi taidesuuntaus (Gebron 1996, 4).

Teatteritulkkaus mielletään usein haasteelliseksi. Haasteellista siitä tekee se, että yleensä tulkkaus teatterissa toteutetaan yhden tulkin voimin, vaikka näytelmässä olisikin useita roolihahmoja. Siitä huolimatta tulkin tulee onnistua ilmaisemaan viittomakielellä näytelmän tarina ja näytellä vieraalla kielellä. Tulkin valmistautumisprosessiin kuuluu käännöstyön ja käsikirjoituksen viimeiseen versioon tutustumisen lisäksi yhden tai kahden esityksen katsominen ennakkoon. (Gebron 1996, 4.)

Kielen kääntämisen ja tulkkaamisen eli kielellisten taitojen lisäksi tulkki tarvitsee keskittymiskykyä, rohkeaa liikekieltä ja esiintymistaitoa (Frishberg 1996, 137). Myös joustavuus ja ystävällisyys ovat taitavan teatteritulkin ominaisuuksia. Tulkin tulee myös kyetä etsimään käännökseensä näyttelijöiden ja ohjaajan määrittelemät merkitykset sekä ymmärtää näytelmää ja roolihahmoja niin, että voi luoda niihin sopivan viittomatyylin. Voidaankin ajatella, että tulkki on yksi näyttelijöistä. (Frishberg 1996, 137; Gebron 1996, 6.)

Tulkki uppoutuu ja tutustuu viittomakieliseen kulttuuriin opiskellessaan tulkiksi. Samalla tavalla teatteritulkin tulee tutustua teatteriin taiteenlajina. Tulkin tulee pyrkiä käymään teatterissa mahdollisimman paljon, tutustua näytelmien

maailmoihin, teatterin käytäntöihin ja näin pohtia, kuinka tulkki tai tulkkaus teatteriin tai tiettyyn näytelmään sopisi. Ammattitaitoa tukeakseen, tulkki voi myös osallistua erilaisille teatteri-, improvisaatio- ja tanssikursseille. Mitä enemmän tulkki ymmärtää teatterin, näytelmien ja esitysten olemuksesta, sitä paremmin hän voi onnistua tulkatessaan teatteriesityksiä viittomakielelle. (Gebron 1996, 8-9.) Tulkki voi myös varmistaa sujuvan kommunikaation teatterin tekijöiden kanssa käyttämällä teatterialan termejä, jotta väärinymmärrysten mahdollisuus pienenisi ja kommunikointi helpottuisi (Gebron 1996, 30; Frishberg 1996, 137). Kommunikaatiota tulkin ja teatterin välillä parantaisi myös se, että esimerkiksi näytelmän ohjaaja olisi kiinnostunut ja tietoinen tulkkauksesta. Se auttaisi huomattavasti onnistuneen teatteritulkkauksen toteutusta. (Frishberg 1996, 138.)

Gebron (1996, 5) mainitsee, että usein tulkit palkataan juuri ennen esitystä, jolloin tulkki saa teatterilta vain vähän tukea valmistautuessaan tulkkaukseen. Valmisteluvaiheessa tulkin työ on melko yksinäistä, eikä tulkki juurikaan saa palautetta työskentelystään. Tulkki kokee vain harvoin olevansa osa näytelmää tai työryhmää, vaikka juuri siihen tulisi pyrkiä. Kaikesta huolimatta viittomakielen tulkkien saamat kommentit teatteritulkkauksesta ovat positiivisia; heitä kiitetään kauniin kielen esille tuomisesta, siitä että teatteri tarjoaa esteetöntä kulttuuria ja taide kokemuksia tulkkauksen kautta myös kuuroille ja huonokuuloisille. (Gebron 1996, 5.)

3.1 Teatteritulkkaukseen valmistautuminen

Viittomakielen tulkit valmistautuvat yleensä jokaiseen tulkkaukseen etukäteen, tavoittaakseen mahdollisimman hyvän lopputuloksen. Tulkkauksen aikana tulkki kääntää kieltä mielensä kautta toiselle kielelle, ja näin toimii koko ajan kahden kielen ja kulttuurin välissä. Hyvin valmistautuneella tulkilla jää aikaa keskittyä tulkattavan tekstin laatuun käsitteiden ja käsiteltävän asian hahmottamisen sijaan. Siksi valmistautuminen on osa tulkin työnkuvaa ja aihealueeseen liittyvä ennakkomateriaali ehdottoman tärkeä työväline. (Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2009b.) Teatteritulkkaukseen valmistautuminen vaatii tulkilta erityisen hyvää

perehtymistä ennakolta saatavaan materiaaliin, kuten esimerkiksi käsikirjoitukseen tai osallistumista näytelmän harjoituksiin. Usein tulkki käyttää aikaa valmistautumiseen jopa enemmän, kuin itse tulkkaustilanteeseen. (Humphrey & Alcorn 1995, 325; Hynynen ym. 2003, 83).

Viittomakielen tulkki on yleensä teatterin tekijöille ensimmäinen yhteys viittomakieliseen maailmaan, ja siksi tulkilla on tärkeä rooli alansa asiantuntijana (Gebron 1996, 24). Koska tulkkaus on kielenkäyttäjän ja tulkin yhteistyötä, myös muiden tilanteessa mukana olevien, kuten näyttelijöiden, on tiedettävä kuinka toimia. Onnistuneen tulkkauksen tuottamisesta ovat vastuussa kaikki tulkkaustilanteen osapuolet – ei vain tulkki. Tulkin on helpompi tehdä työnsä hyvin, kun kaikki kielenkäyttäjät, niin viittomakieliset kuin suomenkielisetkin, ilmaisevat tulkille tarpeensa ja tahtonsa. Yhteistyö ja yhteiset käytännöt vaativat molemmiin puolista syventymistä. (Marttila 2006, 17.)

Yhteistyön aluksi on tärkeää selvittää esityspäivä tai -päivät. Jos tulkkauksen tilaaja on teatteri, on hyvä tehdä kirjallinen työsopimus, johon kirjataan esityspäivät, tulkin palkka ja palkkapäivä. Lisäksi sopimukseen voidaan merkitä tulkille tarjottavat lisäedut, kuten ilmaisliput. Jotta tulkki voisi aloittaa valmistautumisen tulkkaukseen tarvitsee, hän muutokset sisältävän version käsikirjoituksesta. (Frishberg 1996, 138; Gebron 1996, 11.) Jos tulkattava näytelmä on vielä harjoitusvaiheessa, on tulkille toimitettava harjoitusaikataulu. Harjoituksissa mukana olo on tärkeä vaihe hyvään lopputulokseen pyrittäessä, mutta jos harjoituksiin osallistuminen on syystä tai toisesta mahdotonta, auttaa tallenne näytelmästä tulkkia valmistautumaan. Tulkin osallistumisesta harjoituksiin on syytä tiedottaa ohjaajalle, näyttelijöille ja tuottajille sekaannusten ja hämmennyksen välttämiseksi. (Gebron 1996, 12.)

Tulkkauksen toteuttaminen vaatii myös tulkin paikan eli sijoittumisen sekä esitystilan valaistuksen pohtimista. Tärkeintä on, että tulkkausta seuraava yleisö näkee sekä tulkin että tulkattavan näytelmän. On kuitenkin muistettava, että valaistus ei saa häiritä tulkkia eikä yleisöä. (Opetusministeriö 2004, 33.) Tulkkauspaikka päätetään yleensä jo ennen yhteistyön alkua ohjaajan, näyttämöestarin, tuottajan tai muun teatterin työntekijän toimesta. Jotkut teatterintekijät saattavat olla valmiita kokeilemaan erilaisia ratkaisuja tulkin paikan suhteen. Monet saattaavat kuitenkin ajatella, että tulkin läsnäolo

häiritsee näyttelijöitä tai yleisöä, joka ei seuraa tulkkausta. Tulkkauksen käytännön toteutukseen liittyviin ratkaisuihin tulkin on suhtauduttava viisaasti ja varoa ajamasta liikaa omaa (ja työkielensä) asiaa. (Gebron 1996, 16.) Seuraavassa esittelemme ratkaisuja tulkin sijoittamisesta tulkkauksen ajaksi.

3.2 Tulkin sijoittuminen

Tulkin paikan valinta ja sijoittuminen teatteritulkkauksessa ei ole yksiselitteistä eikä siihen ole yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua. Merkittävä tekijä paikkaa valittaessa on tulkkausta tarvitsevan yleisön sijoittuminen katsomoon eli varatut istumapaikat. Jos tulkki on päätetty sijoittaa istumaan, on huolehdittava, että paikka on näkyvyydeltään mahdollisimman hyvä ja että tulkille varattu istuin on ergonominen. Jos esityksessä on kaksi tai useampia tulkkeja, täytyy tulkit sijoittaa niin, että yleisö tietää, mitä roolihahmoa milloinkin tulkataan. Yleensä ohjaajalla on viimeinen sana siitä, missä tulkki istuu tai seisoo. (Frishberg 1996, 140-143.)

Platform-tulkkaus tapahtuu niin, että tulkki on sijoittuneena näyttämön reunalle tai näyttämön eteen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tulkki on koko näytelmän ajan samassa paikassa istuen tai seisoen. Tämä on yleisin teatteritulkkauksissa käytetty tulkkauspaikka, koska se on teatterin näkökulmasta vähiten häiritsevä vaihtoehto. Tulkkausta seuraavan katsojan kannalta platform-tulkkaus on huono valinta, sillä hänen on tehtävä valinta seuraako näytelmää vai tulkkia. Molempien yhtä aikainen seuraaminen on vaativaa, ellei jopa mahdotonta. (Gebron 1996, 17.) Jos esityksessä on kaksi tulkkia, heitä ei tulisi sijoittaa eri puolella näyttämöä, sillä tulkkausta seuraavat katsojat eivät voi tällöin tukeutua kuuloon perustuviin merkkeihin siitä mitä, milloin ja missä päin lavaa kulloinkin tapahtuu. Tulkkien ollessa lähellä toisiaan katsojan on helpompi seurata näyttämön tapahtumia ja näin nauttia näytelmän annista. (Frishberg 1996, 142.)

Sightline-tulkkaus on käytännössä platform-tulkkausta, mutta tulkki on sijoitettu lavalle tai lavan lähelle katsojien kannalta järkevästi. Näin katsojat saavat paremman näkymän sekä tulkkiin että näyttämölle. Tulkki voidaan esimerkiksi sijoittaa alas lavan eteen istumaan tai seisomaan, jolloin tulkkausta seuraavilla on mahdollisuus katsoa esitystä ja tulkkausta suorassa linjassa. Neljännelle tai viidennelle riville sijoitetuilta istumapaikoilta on paras näkyvyys näyttämölle ja tulkkiin – riippuen kuitenkin näyttämön ja katsomon rakenteesta ja suhteesta toisiinsa. Näyttämön reunalla istuminen on sopivaa silloin kun lavan reuna on hieman katsomoa yläpuolella. Tämä paikka on ihanteellinen esimerkiksi lasten näytelmissä. (Gebron 1996, 20.)

Zone-tulkkaus on teatteritulkkauksen muoto, joka vaatii ainakin kaksi tulkkia. Tällöin näyttämö on jaettu osiin ja jokaisen osan tapahtumia ja repliikkejä tulkkaa tietty tulkki. (Frishberg 1996, 141.) Tämä muoto on melko haastavaa valmistautumisen kannalta, sillä näyttelijöiden paikat saattavat vaihtua harjoituksissa viimeiseen asti, mikä taas muuttaa tulkkauksen jakamista tulkkien kesken. Gebronin (1996, 21) mukaan zone-tulkkauksessa tulkkien on tunnettava olonsa kotoisaksi näyttämöllä ja pystyttävä liikkumaan rohkeasti näyttelijöitä tulkiten. Tämä tulkkauspaikka on paras vaihtoehto tulkkausta tarvitseville näytelmän seurattavuuden kannalta.

Shadow-tulkkaus on selvästi haastavin teatteritulkkauksen muoto kaikille projektissa mukana oleville, mutta on onnistuessaan myös erittäin palkitseva. Tuloksena on usein nautinnollinen esitys koko yleisölle. Varjotulkkauksessa tulkit on sijoitettu mahdollisimman lähelle näyttelijöitä ja he voivat jopa kopioida näyttelijöiden liikkeitä sekä liikkua heidän mukanaan. Sulautumista täydentää tulkin näytelmään sopiva puvustus. (Frishberg 1996, 141; Gebron 1996, 22.) Gebron (1996, 22-23) kirjoittaa haasteita tuovan tulkkien sijoittaminen niin, että yleisö pystyy häiriintymättä seuraamaan näyttelijöiden replikointia kohtauksissa, joissa roolihahmoja on useita. Tämä tulkkausmuoto vaatii paljon harjoittelua, koska tulkin sijoittuminen lavalle, näytelmän tapahtumien keskipisteeseen on suunniteltava tarkasti etukäteen. Ohjaajan on siis käytännössä luotava kaksi kokonaisuutta, tulkattu ja normaali esitys. Joillekin ohjaajille tämä voi olla

turhauttavaa ja toisille taas haaste ja mahdollisuus työskennellä uuden taiteenlajin parissa.

4 ESTEETTÖMYYS

Esteettömistä kulttuuripalveluista puhuttaessa tarkoitetaan kaikkien potentiaalisten asiakasryhmien huomioimista. Esteettömyys on näkövammaisten, huonokuuloisten, kuurojen, kuuroutuneiden, kuurosokeiden ja viittomakielisten palvelemista sekä monipuolisten aistimismahdollisuuksien huomioimista. Konkreettisesti esteettä saavutettavia palveluja voi lisätä esimerkiksi sekä äänenä että kuvina tuotettuna informaationa. Myös tulkkaus viittomakielelle lisää esteettömyyttä. (Opetusministeriö 2004, 11-12.)

Kun kulttuuria on helppo lähestyä, siihen osallistumisen tiellä ei ole esteitä eikä yksilön ominaisuudet muodostu ongelmiksi, voidaan sanoa, että kulttuuri on esteetöntä (Opetusministeriö 2006, 7). Svenssonin (2003, 34) mukaan esteettömyyden parantamiseen pyrkivät toimenpiteet eivät ole suuria investointeja. Pienetkin teot, ajatukset ja asenteet voivat ajaa esteettömyyttä, koska perimmiltään siinä on kyse ajattelutavan muutoksesta. Siitä, että kaikkien henkilöiden tarpeita huomioidaan kulttuuria tuottavan tahon omista lähtökohdista käsin. Kulttuurin tarjoajien ja vammaisryhmien sekä viittomakielisen yhteisön välillä tapahtuva yhteistyö on erittäin tärkeää, koska vain sillä tapaa molemmat osapuolet voivat ymmärtää toisiaan. Totuus on, että kulttuuria tarjoavat tahot tarvitsevat yleisöä ja yleisö tarvitsee tahon, joka tuottaa kulttuuria (Opetusministeriö 2004, 20).

Suomen laki tukee esteettömien palvelujen järjestämistä palvelujen käyttäjien äidinkielellä. Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista -lain (1987/380) mukaan vammaista henkilöä on palveltava ja palveluja järjestettävä ottaen huomioon hänen äidinkieltensä (7 §). Laki tulisi ottaa huomioon myös esteettömien kulttuuripalvelujen, kuten viittomakielelle tulkatun teatterin tuottamisessa.

4.1 Miten esteettömyyteen voi pyrkiä ja päästä

Esteettömyyttä kohti voidaan pyrkiä pienillä muutoksilla, vähitellen. Yksi tapa lisätä esteettömyyttä on huolehtia siitä, että ihmisten on helppo lähestyä kulttuuria. Pelkkä tulkatusta esityksestä kertovan symbolin lisääminen mainoksiin etukäteen voi saada katsojan olon tuntumaan tervetulleelta. (Open Doors 2007, huone 6; Tiedon saanti.) Symbolia voi käyttää tekstin rinnalla myös erilaisissa tiedotusmateriaaleissa, kuten mainoksissa ja esitteissä. Se lisää johdonmukaisuutta ja intuitiivista ymmärtämistä. Vaikka symboleja käytetään muutamissa teattereissa ulkomailla melko vakiintuneestikin, ei kansainvälisesti yhtenäistä symbolijärjestelmää ole vielä luotu. Sen kehittämiseksi olisi kuitenkin tarvetta. (Opetusministeriö 2004, 15.)

Viittomakielen lisääminen kielivaihtoehtoksi teatterin kotisivuille, voisi saada viittomakieliset tutustumaan teattereiden tuotantoon (Open Doors 2007, huone 6; Tiedon saanti). Myös ohjelmistolehtisen tai käsiohjelman voi tuottaa viittomakielellä. Kuten muustakin kulttuuritarjonnasta, myös esteettömästä kulttuurista on tiedotettava. Hyödyn maksimoimiseksi tiedottaminen ja markkinointi on hyvä suunnata suoraan palveluita vastaanottavaan yleisöön; esimerkiksi viittomakielelle tulkattuja esityksiä kannattaa mainostaa viittomakielisten eri järjestöille. Myös tapahtuman tai esityksen omassa tiedotteessa tai mainoksessa on hyvä olla maininta viittomakielen tulkkauksesta. Jos viittomakielistä materiaalia halutaan pitkäaikaiseen käyttöön, voi kulttuuritaho tuottaa yhteistyössä viittomakielisten kanssa viitotun ja tekstitetyn esittelyvideon. (Opetusministeriö 2004, 15-16; 37.)

4.2 Asenteellinen esteettömyys

Esteettömyys ja sitä kohti pyrkiminen lähtevät asenteesta, esteettömyyteen suhtautumisesta. Avoin ja positiivinen suhtautuminen erilaisuuteen ja yleisön moninaisuuteen on tärkeä tekijä, kun halutaan kehittää kulttuuripalveluja. Avoimuuden toteutumiseksi on kulttuurialan työntekijöille tarjottava tietoa ja

osaamista. Tietoisuuden lisääntyessä erilaisten asiakkaiden huomioon ottaminen on mahdollista jo tuotantoa suunniteltaessa ja toteutettaessa. Kaikki huomioiva suunnittelu, Design for all, on myös hyvä lähtökohta esteettömyyteen. Tällöin kaiken ikäisillä, eri tavoin aistivilla tai liikkuvilla on mahdollisuus elämyksiin ja palveluihin, siinä missä valtaväestölläkin. (Open Doors 2007, huone 1: Tietotaito.)

Toisaalta myös esteettömien kulttuuripalvelujen vastaanottajien asenteilla on merkityksensä kaikille kuuluvaan kulttuuriin pyrittäessä. Umayya Abu-Hanna toteaa Open Doors DVD:llä (2007, Huone 6; Tiedon saanti), että ”---ei voi olla kiinnostunut taiteesta, jos ei tunne sitä omakseen.” Voikin siis kyseenalaistaa, voiko taiteeseen samaistua, jos se ei kuvaa kaltaisiaan? Voiko kuuro, viittomakielinen, samaistua kuulevien tekemään, kuulevien maailmaa kuvaavaan kulttuuriin? Onko tulkattu teatteri todellinen kulttuurinautinto viittomakielisille? (Bangs 2000, 751.) Jos kulttuurirakennuksen tarjoamaa kulttuuria ei koeta itseä koskettavaksi, ei tarjonnan esteettömällä saavutettavuudellakaan ole tällöin väliä. (Opetusministeriö 2004, 23.) Toisaalta voidaan ajatella, että teatteritulkkauksen kautta on mahdollisuus vaikuttaa viittomakielen näkyvyyteen valtakulttuurin parissa ja lisätä esimerkiksi kuurojen teatteriin kohdistuvaa avointa kiinnostusta. Tämä taas loisi kuuroille ja kuurojen yhteisölle enemmän mahdollisuuksia päästä teatteriin ja nauttia siitä – olipa esitys tulkattu tai esitetty viittomakielellä! (Aquile 2000, 749.) Tässä joukko ajatuksia, joihin ei tässä työssä syvennyttä, mutta joista voisi saada ainekset toiseen selvitykseen.

4.3 Viittomakieli ja esteetön teatteri

Viittomakielelle tulkatut versiot kulttuuritarjonnasta varmistavat parhaiten saavutettavuuden ajatellen viittomakielistä yhteisöä yleisönä (Svensson, Elisabet 85). Viittomakieliset, kuten muutkin vierasta kieltä käyttävät tarvitsevat tulkkausta ja tiedotusta omalla äidinkielellään. Tämä on hyvä muistaa myös

esteettömyyteen pyrittäessä. Lisäksi mikä tahansa muu visuaalinen informaatio, kuten tekstitys voi olla hyödyksi. (Opetusministeriö 2004, 21.)

Viittomakieliselle yhteisölle suunnattu esteetön teatteri voi olla tulkatun esityksen lisäksi esimerkiksi mukautettu näytelmä, selkokielinen esitys tai vaikkapa tulkattu ja opastettu kierros kulttuurikohteessa (Opetusministeriö 2004, 47). Tulkatun tai opastetun kulttuurielämyksen on oltava samanhintainen kaikille. Myös tulkkauksen tarjoaminen kulttuurintarjoajan kustantamana edistää saavutettavuutta ja tasa-arvoa. Suomen viittomakielinen yhteisö ei ole niin suuri, että tulkkauskuluista koituisi suuria kustannuksia – myöskään kysyntä ei ole niin suurta, että se toisi merkittäviä lisäkustannuksia järjestäjälle. (Opetusministeriö 2004, 37.)

Viittomakielisten teatteripalveluiden kehittämistä pohtinut työryhmä on asettanut tavoitteeksi lisätä viittomakielen tulkkien teatteritulkkauksen koulutusta. Näin sekä tulkattujen teatteriesitysten että viittomakielisen teatterin toteutusmahdollisuudet paranisivat koko Suomessa. (Opetusministeriö 2005, 17; Lintula 2006, 45.) Teatteritulkin koulutuksen aloittamista ja sen vaatimien toimenpiteiden mahdollisuuksia on kartoitettu Väänäsen (2006) ja Franckin (2007) Humanistisen ammattikorkeakoulun opinnäytetöissä. Väänäsen työ kartoittaa teatteritulkin ammattitaidon osa-alueita ja selvittää viittomakielen tulkkien toiveita teatteritulkikoulutuksen sisällöllisistä seikoista. Franckin työssä tutkitaan teatteritulkkauksen laatua määrittäviä tekijöitä ja etsitään keinoja laadun parantamiseksi. (Väänänen 2006, 2.)

4.4 Malli esteettömän teatterin tuottamisesta Irlannissa

Esteettömiä, viittomakielelle tulkattuja teatteripalveluja tuotetaan ympäri maailmaa melko vakiintunillakin käytännöillä. Käytännöt on esitelty pääpiirteittäin Lintulan (2006) opinnäytetyössä, eikä niitä siksi käsitellä tässä työssä tarkemmin, joskin Irlannin Kansallisteatterin (the Abbey Theatre) malli pääsee esille esimerkkinä esteettömän teatterin tuottamisesta yhteistyössä viittomakielen tulkkien kanssa. Toinen tämän työn tekijöistä tutustui syksyllä

2008 dublinilaisten viittomakielen tulkkien ja Abbey-teatterin yhteistyöhön. Teatterin viittomakielisistä tulkkaujärjestelyistä vastaava Lisa Farrelly ja viittomakielen tulkki Caroline O'Leary vastasivat kysymyksiimme koskien heidän toimintatapojaan ja periaatteitaan, teatterin ja tulkin yhteistyötä, yhteistyön alkua ja kulkua sekä tulkkauksen järjestämistä ja sen vastaanottoa. Kysymykset olivat molemmille samat.

Irlannin Kansallisteatterissa on lähes kymmenen vuoden ajan tulkattu yksi esitys kunkin näytelmän esityskaudella. Merkittävää mallissa on se, että tulkatut esitykset huomioidaan jo markkinointivaiheessa, jolloin ne saavat huomiota koko sen ajan, kun näytelmä on teatterin ohjelmistossa. (C. O'Leary, henkilökohtainen tiedontanto 14.11.2008.) Viittomakielen tulkilla ja teatterilla on työsopimus, johon on kirjattu:

- tulkin palkka
- tulkatun esityksen ajankohta
- tulkin velvollisuus noudattaa eettisiä ohjeita
- maininta siitä, että tulkille toimitetaan käsikirjoitus
- maininta siitä, että tulkilla on mahdollisuus käydä katsomassa esitys ainakin kolme kertaa ennen tulkkausta maksutta
- tulkin oikeus varata kaksi ilmaista lippua esitykseen jossa tulkkaa.
- tulkin vastuu kirjoittaa ”selkokielineen” käsiohjelma viittomakielisille

Kirjallinen sopimus tulkin ja teatterin tuottajan välinen sopimus kertoo kummankin osapuolen vastualueet (Frishberg 1996, 138) ja toimii molempien turvana epäselvissä tilanteissa.

Teatterin ja tulkkien yhteistyön alkuaikoina tulkit tekivät tulkkaukset ilman palkkaa, koska C. O'Learyn (henkilökohtainen tiedonanto 14.11.2008) mielestä esteettöntä mallia kokeiltaessa tulkkien ei kannata ajaa omaa asiaansa liian voimakkaasti. Alussa teatteri tarjosi myös tulkkia käyttäville katsojille halvempia lippuja, jotta huomio viittomakielissä yhteisössä olisi ollut taattu. Sopiva, viittomakieliset tavoittava markkinointikanava löydettiin paikallisesta kuurojen

lehdestä ja tekstiviestein tiedottamisesta. Markkinointi on ollut ilmeisen onnistunutta, sillä jokaisessa viittomakielelle tulkatussa esityksessä on ollut 2-10 viittomakielistä katsojaa. (C. O'Leary, henkilökohtainen tiedonanto 14.11.2008.)

Teatterin viittomakielelle tulkattujen teatteriesitysten käytännön järjestelyistä vastaava L.Farrelly (henkilökohtainen tiedonanto 3.11.2008) toteaa, että kansallisteatterin ominaisuudessa heillä on vastuu tarjota esteetöntä teatteria viittomakielisille. Ja he kantavatkin vastuun mielellään: Abbey-teatteri on ainoa säännöllisesti tulkattuja esityksiä tarjoava teatteri Irlannissa. Teatteri saa esteettömän teatterin tuottamiseen valtiolta tukea, joka kattaa tulkista koituvat kulut, kuten tulkin palkan.

Teatteritulkkauksia toteuttaa kuusi viittomakielen tulkkia, joiden tiedot on listattu teatterin käyttöön. Listausta takaa sen, että tulkkien on mahdollista saada ja etsiä tukea toisiltaan, mikä on C. O'Leary mielestä yksi tärkeimmistä - liian usein uupuvista – tekijöistä teatteritulkkaukseen valmistautuessa. Jo mallin käytäntöön panemisen alkuvaiheessa viittomakielelle tulkatut esitykset saivat hyvää palautetta niin näyttelijöiltä kuin katsojilta. (C. O'Leary, henkilökohtainen tiedonanto 14.11.2008.) Positiivinen palaute kertoo siitä, että esteettömälle teatterille on kysyntää viittomakielisten parissa ja että esteettömiä palveluita arvostetaan muuallakin kuin yhteisöissä, joille ne on suunnattu. Esteettömän teatterin tuottamisen eli viittomakielen tulkkien ja teatterin välistä yhteistyötä koskevalle mallille olisi varmasti tarvetta myös Suomessa – ja sille olisi myös lailliset perusteet.

5 TYÖN TOTEUTUS

Tämän työn tavoitteena oli selvittää teattereiden kokemuksia yhteistyöstä viittomakielen tulkkien kanssa ja kartoittaa teattereiden halua tuottaa esteettömiä teatteripalveluja viittomakielellä ja luoda tulosten avulla teattereiden odotukset huomioiva ehdotelma esteettömän teatterin mallista. Lintula on kartoittanut opinnäytetyössään (2006) kyselytutkimuksella teattereiden mielipiteitä viittomakielen tulkeista ja viittomakielen tulkkauksesta teatterissa. Näkökulma tässä työssä on osittain sama, mutta tavoitteiltaan spesifimpää tietoa etsivä ja konkreettiseen tulokseen pyrkivä.

Aineistonkeruumenetelmäksi valittiin puolistrukturoitu teemahaastattelu, jotta Lintulan selvityksen tuloksia voitiin täydentää ja syventää olemassa olevaa tietoa. Haastattelu mahdollisti myös todellisten kokemusten, ajatusten ja asenteiden selvittämisen. Mahdollisuus tarkentaa haastateltavien vastauksia keskustellen ja myötäillen haastattelujen aikana sekä aineiston keruun joustavuus vaikutti päätökseen valita menetelmäksi juuri teemahaastattelu. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 200; Hirsjärvi & Hurme 2001, 34.)

Aineistoa kerättiin kolmella haastattelulla, jotka toteutettiin marraskuun 2008 ja maaliskuun 2009 välisenä aikana. Kaikkien kolmen haastattelun perustana käytettiin samaa teemarunkoa (liite 2). Haastattelun runko rakennettiin tämän työn tietoperustaan pohjaten ja haastattelutilanteissa se toimi lähinnä haastattelijoiden muistin tukena. Haastattelua varten hahmoteltiin oletus, tulevaisuuden visio esteettömän teatterin tuottamisesta Suomessa. Vision perustana oli Irlannin Kansallisteatterissa (the Abbey Theatre) käytössä oleva tulkattujen teatteriesitysten tuottamisen malli ja tämän työn teoreettinen tietoperusta. Vision avulla selvitimme teattereiden halua ja valmiutta tuottaa esteetöntä, viittomakielistä teatteria nykyistä enemmän ja tehokkaammin sekä teattereiden näkemyksiä siitä, millaiset seikat ovat esteettömän teatterin tuottamisen esteenä.

5.1 Haastattelujen toteutus

Haastateltavien valinta ei tapahtunut sattumanvaraisesti, vaan informanteiksi valittiin henkilöitä, jotka työskentelevät teatterissa ja ovat työssään olleet tekemisissä viittomakielen tulkkien ja viittomakielisen tulkkauksen kanssa. Todellisten yhteistyön ammattilaisten löytämistä helpotti ohjaajana, näyttelijänä ja viittomakielen tulkkina työskentelevän henkilön kartoittava haastattelu. Kartoittavassa haastattelussa esiin tulleita seikkoja ei ole käytetty tämän työn aineistona. Valitut kolme haastateltua työskentelevät verrattain suurissa teattereissa Suomessa. Heillä ei ole viittomakielen tai tulkkauksen koulutusta.

Kolmesta haastattelusta kaksi toteutettiin kasvotusten ja yksi puhelinhaastatteluna. Haastattelut nauhoitettiin ääninauhurilla sekä videokameralla, joka tallensi vain ääntä. Haastatellut saivat itse päättää missä ja milloin haastattelut toteutetaan. Haastattelun runko pysyi samana kaikissa kolmessa haastattelussa eikä selvityksen tuloksista voi nähdä eroa siitä, ovatko haastattelijat ja haastateltu olleet samassa tilassa vai yhteydessä puhelimitse. Puhelinhaastattelu osoittautui toimivaksi ratkaisuksi, sillä haastateltu oli selvästi varannut aikaa haastattelulle eikä tilanne häiriintynyt esimerkiksi kiireen tai muiden häiriötekijöiden takia. Kasvotusten, haastateltujen työpaikalla toteutettujen haastattelujen etu oli, että haastattelijat pääsivät tutustumaan erilaisiin näyttämöihin.

Haastateltaville tarjottiin mahdollisuutta haastattelun teemarunkoon tutustumiseen etukäteen. Haastateltavista kaksi ei kokenut tarpeelliseksi nähdä kysymysten teemoja ennen haastattelua, kun taas yhdelle pääteemat lähetettiin sähköpostitse. Tämä seikka ei vaikuttanut saadun aineiston laatuun, koska kaikille informanteille kerrottiin haastattelun teemat ja aihepiiri puhelimesta haastattelun ajankohtaa sovittaessa. Samalla tarkastettiin, että haastatteluun suostuvilla henkilöillä on aidosti kokemusta tulkkien kanssa tehdystä yhteistyöstä. Näin toimimalla varmistettiin, että haastatteluista saatiin oletusten sijaan kokemuksiin ja niiden kautta muodostuneisiin mielipiteisiin perustuvia vastauksia.

5.2 Haastattelujen litterointi

Haastattelut litteroitiin niin, että ymmärtämisen ja informaation kannalta merkityksettömät puhekieliset piirteet, hymähdykset, asioiden turhat toistot sekä myöntelyt (juu, kyllä) poistettiin. Haastateltavista käytetään kirjaimia A, B ja C. Kokonaisuuden kannalta merityksettömät toistot on merkattu kolmella viivalla (---) ja kolme pistettä (...) kuvaa hiljaisuutta. Hakasulkeisiin [] merkitty teksti selventää sanottua.

Haastattelujen analysointi toteutettiin teemoittain. Litteroiduista materiaaleista etsittiin yhtäläisyyksiä ja eriävyyksiä, jotka kirjattiin haastattelun teemarungon teemojen ympärille. Analysoinnin edetessä teemat täydentyivät uusilla näkökulmilla ja osittain myös uusilla teemoilla. Tämä on tyypillisin tapa purkaa ja analysoida teemahaastattelun tuloksia (Hirsjärvi & Hurme 2001, 173).

6 TULOKSET

Haastatteluilla kerätystä aineistosta poimittiin tulosten esittelyyn tärkeimmät, uutta tietoa tuovat ja ajatuksia herättävät teemat. Teemat ovat haastateltavien tausta teatterissa ja yhteistyö viittomakielen tulkkien kanssa, yhteistyön kaari viittomakielelle tulkattua teatteriesitystä valmisteltaessa, viittomakielen tulkkiin kohdistuvat odotukset, tulevaisuuden visio viittomakielelle tulkattujen teatteriesitysten tuottamisesta sekä mitä esteettömyys haastatelluille merkitsee ja kuinka se ilmenee heidän työssään teatterissa. Haastatteluja analysoitaessa esiin nousi myös uusia teemoja, jotka ovat pelko viittomakielen tulkin läsnäolon vaikutuksesta näytelmän kulkuun ja katsojakokemuksiin ja haastateltavien parannusehdotukset teattereiden ja viittomakielen tulkkien yhteistyön parantamiseksi. Tulosten konkretisoimiseksi aineistosta nostettiin esille suoria lainauksia, mikä antaa lukijalle mahdollisuuden lukea vastauksia niin sanotusti rivien välistä.

6.1 Haastateltujen tausta teatterissa ja yhteistyö viittomakielen tulkkien kanssa

Kaikilla kolmella haastatellulla on pitkä, noin kahdenkymmen vuoden pituinen ura teatterin parissa eri tehtävissä. Tällä hetkellä haastateltu A toimii teatterinsa pääjärjestäjänä, B teatterinjohtajana ja C projektipäällikkönä, mutta heidän tehtävänsä olivat vaihdelleet vuosien aikana näyttelijästä tiedottajaan ja teatterisihteeriiin. Haastatellut ovat tehneet yhteistyötä viittomakielen tulkkien kanssa toistuvasti. Marttilan (2006, 17) mukaan yhteistyö ja yhteiset käytännöt vaativat syventymistä niin tulkilta kuin asiakkailta. Siksi se, että haastatellut ovat toimineet jo vuosia työpaikkojensa teatteritulkkauksen käytännönjärjestelyistä vastaavina, on suuri etu. Kaikissa kolmessa teattereissa on myös muita työntekijöitä, joihin tulkit saattavat ottaa yhteyttä, vaikkakin haastatteluun vastanneet myöntävät olevansa jonkinlaisessa erityisasiantuntijan roolissa työpaikallaan, kuten seuraavasta esimerkistä voidaan huomata.

C: "Nykyisin mä oon projektipäällikkö, mutta nää on jotenkin kulkenu mun perässä nää asiat sillä lailla, että kun näistä asioista kysytään, niin tässä talossa ihmiset on sitä mieltä että mä oon näihin asioihin perehtynein vaikka minusta tuntuu että muutkin vois olla ... tai ainakin tulis olla."

On tärkeää, että teattereiden sisällä tiedetään kenellä on tietoa, taitoa ja kokemusta viittomakielelle tulkattujen teatteriesitysten järjestämisestä. Mutta kuten edellä olevasta haastattelun (C) vastauksesta voidaan huomata, myös teatterin työntekijät ymmärtävät sen, että jokaisen tulisi olla jollain tasolla perehtynyt siihen, mitä yhteistyö viittomakielen tulkin kanssa merkitsee ja mitä teatteritulkkaukseen valmistautuminen vaatii.

6.2 Yhteistyön kaari ja käytännön järjestelyt

Yhteistyö viittomakielen tulkkien kanssa oli kaikissa kolmessa teatterissa syntynyt aina asiakkaan tekemän tulkkitilauksen kautta, jolloin yhteys teatteriin on otettu tulkin puolelta valmistautumismielessä. Haastateltu B:llä oli kuitenkin kokemusta 1990-luvulla toteutetusta yhteistyöstä, jossa tulkki tarjosi tulkkausta teatterille. Tällöin teatterin jokaisesta näytelmästä tulkattiin esitys tai useampia viittomakielelle. Yhteistyö tulkin ja teatterin välillä oli tuolloin jatkunut noin vuoden.

Haastateltujen tavat tukea tulkin valmistautumista teatteritulkkaukseen osoittautuivat olevan hyvin samanlaisia. Haastatellut ovat toimittaneet tulkille esimerkiksi uusimman version näytelmän tekstistä, mikä Humphreyn ja Alcornin (1995, 325) mukaan auttaa tulkkia perehtymään tulkattavaan näytelmään. Haastatellut ovat lähes aina myös esitelleet tulkille tulkkauspaikan. Tulkkauspaikka ja muut tulkin sijoittumiseen liittyvät seikat on pyritty neuvottelemaan yhdessä tulkin kanssa, joskin yhden haastattelun mukaan tulkit eivät käy teatterissa valmistautumisen vuoksi lainkaan ennen tulkkaustilannetta.

Näyttämöön tutustumisen lisäksi tulkeille on yleensä tarjottu myös mahdollisuutta katsoa tulkattava näytelmä maksutta ennakkoon. Näytelmän seuraaminen ennen tulkkausta onkin hyvin merkittävä osa teatteritulkkaukseen valmistautumista (Gebron 1996, 4). Kaksi haastateltua kertoi, että tulkin pääsy katsomoon valmistautumisen vuoksi hoidetaan aina tavalla tai toisella, kulutta tai pientä korvausta vastaan. Yhdessä teatterissa suosituimpiin näytelmiin tulkin on maksettava itse oma lippunsa. Tulkkien ilmainen sisäänpääsy teatteriin tulkkaukseen valmistautuessa sai haastatteluissa osakseen myös kritiikkiä:

C: "Sanoisin näin, että se pitäisi sisältyä joihinkin muihin kustannuksiin, eihän se ole meidän maksettavaa, vaan sen jonkun järjestävän tahon."

Tulkkausta tuottavien ja maksavien tahojen olisikin hyvä pohtia, onko tulkin valmistautumisajan palkkaan ja valmistautumiseen liittyvien kulujen korvaamiseen mahdollisuutta tehdä uudistuksia. Toisaalta ymmärrystä tarvitaan myös teattereiden puolelta, sillä tulkki ei tule katsomaan näytelmää virkistykseen, vaan tuottaakseen asiakkaalleen, maksavalle katsojalle mahdollisimman nautittavan kulttuurikokemuksen.

Pääsääntöisesti teatterit ovat ymmärtäneet, että huolellinen valmistautuminen on yksi askel kohti onnistunutta ja laadukasta tulkkausta. Tästä kertoo esimerkiksi se, että tulkeille on tarjottu mahdollisuutta keskustella näytelmän työryhmän jäsenten kanssa valmistautuessaan tulkkaukseen.

C: "--- kannattaisi aika perusteellisesti keskustella jonkun teatterin henkilökunnan jäsenen kanssa, esimerkiksi dramaturgin kanssa, siitä että minkälainen se esityksen aihepiiri on ja kuinka monimutkainen se rakenne on. Koska senhän pitää olla sille tulkeille aivan vesiselvä se asia, että hän voi tulkita sitä."

Teatterin henkilökunnan tulkit antama tuki on merkittävä osa toimivaa yhteistyötä ja tärkeä askel kohti laadukasta teatteritulkkausta. Frishberg (1996, 138) toteaa, että ohjaajan tietämys ja kiinnostus viittomakielistä teatteritulkkausta kohtaan parantaisi tulkin ja teatterin välistä yhteistyötä. Lisäksi se helpottaisi tulkkauksen toteutusta tulkin näkökulmasta. Teatterin tekijän ja viittomakielen tulkin keskustelevalle kohtaaminen lisäisi tulkin tietämystä teatterista, näytelmän rakenteesta ja näyttämöllisistä ratkaisuista, kuten haastateltu C edellä totesi, mutta myös teatterin tekijän tietoisuutta viittomakielestä ja tulkkauksesta. Molemminpuolinen tiedon ja osaamisen jakaminen mahdollistaa avoimuuden ja asenteellisen esteettömyyden (Open Doors, huone 1: Tieto taito).

6.2.1 Tulkin sijoittuminen

Tulkin paikan valinnan suhteen teattereiden asenteet näyttävät olevan varovaisia. Gebronin (1996, 12-23) suosittelimia ratkaisuja, kuten sightline-, zone- ja shadow-tulkkausta ei oltu kokeiltu yhdessäkään kolmesta teatterista. Haastatellut eivät pitäneet tulkin osittaista integrointia näytelmään paikan avulla realistisena tai toimivana vaihtoehtona. Tulkin sijoittumisesta kysyttäessä korostui erityisesti tulkkauspaikan suhde muuhun yleisöön ja näyttelijöihin. Haastateltujen näkemyksen mukaan esitystilanne ei saa häiriintyä tai muuttua tulkin läsnäolon vuoksi, mikä on nähtävissä siitä, miten tulkkauspaikka on kaikissa kolmessa teatterissa valittu. Tulkkausta seuraavien katsojien katseluolosuhteita tärkeämmäksi näytti nousevan näyttelijöiden ja muiden katsojien huomioiminen, kuten haastateltavat B ja C seuraavissa lainauksissa toteavat.

B: ”Mutta valot ei sitten voi olla sellaiset, mitkä häiritsee muuta yleisöä.”

C: ” Siinä pitää ottaa huomioon olosuhteet suhteessa muuhun yleisöön ja näyttelijöihin, sillä se esitystilanne ei saa siitä häiriintyä.”

Varovaisista asenteista huolimatta haastatellun B työpaikalla tulkki oli sijoitettu näyttämön reunalle ainakin kerran. Näyttämön reunan valikoituminen tulkkauspaikaksi on kuitenkin haastateltujen vastausten perusteella melko harvinainen ja rohkeakin päätös, sillä useimmiten tulkkaus tapahtuu esimerkiksi aitiossa, parvella tai katsomon alimmaisten penkkirivien korkeudella näyttämön ja katsomon välisessä tilassa. Aitio ja parvi olivat valikoituneet tulkin paikaksi suurilla, niin sanotuilla päänäyttämöillä. Tällöin olosuhteet ovat olleet niin tulkille kuin tulkkausta seuraavalle katosojallekin epämurkavat – ja sen tiedostavat myös haastatellut.

C: ”Ja kun siinä on se, että se tulkki on selittäin tai vinottain esitykseen ---.”

Lasten näytelmiin ja intiimeihin esitystiloihin, kuten pienille näyttämöille ja lämpiöihin tulkkien paikan valitseminen on haastateltujen mielestä helpompaa. Haastateltu C kertoi lastennäytelmissä tulkin paikan olleen joissa tapauksissa välittömässä näyttelijöiden läheisyydessä, minkä voitaneen tulkita tarkoittavan Gebronin (1996, 20) kuvaamaa sightline-tulkkausta eli päätöstä sijoittaa tulkki lavalle niin, että tulkkaus ja näytelmän tapahtumat ovat sopivassa linjassa toisiinsa nähden. Tulkkauspaikka lavalta mahdollistuu lasten suvaitsevuuteen vedoten:

C: ”Lapsethan on aika perehtyneitä, että se [tulkkaus] ikään kuin liittyy aika mutkattomasti siihen lasten teatterin tilanteeseen”.

Lapsille suunnatut näytelmät ovat usein ilmeisiin, eleisiin, liikkeeseen ja toimintaan perustuvaa teatteria, joten voidaan olettaa, että visuaalisen kielen tulkkauksen ajatellaan herättävän lastenteatterissa vähemmän huomiota katsojien keskuudessa. Ehkä lasten näytelmien koetaan myös olevan

kielellisesti helpompia ja tilanteena vapaamuotoisempia, jolloin tulkilla on paremmat olosuhteet onnistua tulkkauksessa. Haastateltujen vastauksista onkin luettavissa oletus siitä, että joidenkin näytelmien tulkkaminen viittomakielelle on näytelmän rakenteellisista tai tekstillisistä syistä lähes mahdotonta. Haastateltu A pukee oletuksen osuvasti sanoiksi seuraavassa.

A: "Ne on aika kiihkeitä ne tilanteet että varmaan jossain virastossa tai ostoksilla käyminen tai joku on paljon helpompi. Mutta kun puhutaan puheteatterista, niin monissa näytelmissä on todellista tekstin tykitystä, jossa on vieraita nimiä, fraaseja, vieraita kulttuureja, ihan mitä tahansa. Näytelmät on ihan maan ja taivaan väliltä. Niin ne on vaikeita, taatusti, vaikka ois kuinka ammattilainen."

Lainauksesta voidaan lukea teatterin tekijöiden kantavan kunnioituksen sekaista huolta tulkin työstä selviämisestä, joskin turhaan. Teatterin tekijöille tulisi tarjota tietoa ja kertoa esimerkiksi siitä, että tulkki kykenee – varsinkin jos pystytään hyötymään paritulkkauksesta – tulkkamaan vaativaa näytelmätekstiä. Heille tulisi myös tehdä selväksi se, että näytelmän tekstin tai rakenteen ei tulisi antaa vaikuttaa siihen, järjestetäänkö tulkkausta tai mihin tulkki sijoitetaan.

Ongelmia tuottaa haastateltujen mielestä myös esitykset, joissa näyttelijät esimerkiksi liikkuvat katsomossa katsojien seassa. Haastatellut kokevat, että tällöin tulkin ja tulkkausta vastaanottavan katsojan paikan valinta on ongelmallista, ellei jopa ylivoimaista.

A: "---toi [näytelmä] on sikäli ongelmallinen et siinä näyttelijät käyttää myös katsomoa hirveesti, et siinä miehet juoksee ja menee pitkin katsomoa mut siellä ei oikeesti oo sellasta rauhallista saareketta juuri ollenkaan."

Tulkkauspaikan valintaa hankaloittavaksi on koettu myös tilanteet, jolloin tulkkitilaus on tullut myöhään. Jos esimerkiksi suuressa koululaisryhmässä on

yksi tulkkausta tarvitseva, olisi jo lippuja varatessa keskusteltava teatterin henkilökunnan siit, mikä paikka katsomossa olisi paras tulkkauksellisesta näkökulmasta. Myöhemmin paikan vaihtaminen sopivammaksi on harvoin mahdollista. Haastatellut vaikuttavat kuitenkin kuuntelevan mielellään katsojien mielipiteitä:

A: ”---kun sattaa olla iso koululaisryhmä, jossa on vaan yksi jolle tulkataan, niin välillä he ei halua tulkkausta. He haluaa niinku kattoo siinä ryhmässä samalta pohjalta --- mutta nää on sitten tämmösiä. Pitää kunnioittaa sen asiakkaan mielipiteitä.”

Lainauksesta voidaan havaita, että aina tulkkausta tarvitsevan päätökset eivät ole parhaimpia päätöksiä hänen itsensä, teatterin eivätkä tulkin kannalta. Teattereiden ja tulkkien olisi hyvä tehdä yhteistyössä myös jonkinlaista ”valistustyötä” vaikkapa taidekasvatuksen puitteissa. Niin viittomakieliset katsojat ymmärtäisivät, että heillä on oikeus tulkkaukseen myös teatterissa. Teatteritulkkaus mahdollistaa viittomakieliselle kokonaisvaltaisen katsojakokemuksen ja vaikuttaa onnistuessaan myös siihen, palaako katsoja teatteriin myöhemmin.

Tulkkauspaikan valinnan lisäksi tulkin integroiminen näytelmään voidaan mahdollistaa puvustuksen avulla. Tulkin vaatetus teatteritulkkauksessa on jokaisen haastatellun mukaan ollut neutraali eikä esimerkiksi kokemuksia tulkin integroimisesta näytelmään puvustuksen avulla ollut kenelläkään. Yksi haastateltu kertoi olleensa 1990-luvulla mukana toteuttamassa viittomakielelle tulkattua epookkinäytelmää, jossa tulkin puvustus oli näytelmän maailmaan ja aikakauteen sopiva. Ratkaisut vaatetuksen suhteen selittyvät osittain tulkkauspaikan valinnalla: kun tulkki on sijoitettu kauas lavasta, ei puvustukseen ole ollut tarpeellista panostaa.

6.2.2 Suhtautuminen paritulkkaukseen

Kahdessa teatterissa teatteritulkkausta on järjestetty paritulkkauksena. Haastatellut ymmärsivät selvästi paritulkkauksen merkityksen.

A: "Varsinkin jos on pitkä näytelmä tai sellanen että on aikamoista tekstitykitystä, niin se on ollu viittojalle sit vähän helpompi et he on pystyneet jakamaan vähän sitä työ taakkaa."

Haastateltu on tiedostanut merkittävän tulkkauksen laatuun vaikuttavan seikan. Paritulkkaus auttaa tulkkeja jaksamaan pitkissäkin tulkkaustilanteissa ja näin myös tulkkauksen laatu paranee (Hynynen ym. 2003 79).

6.3 Viittomakielentulkkeihin kohdistuvia odotuksia

Haastateltujen odotukset tulkkeja kohtaan olivat hyvin erilaisia. Yhden mielestä tulkki on kuin elokuvan tekstitys: sen olemassa oloon tottuu vähitellen ja se tuo lisää katsojia sekä mainetta teatterille. Toiselle tulkki on henkilö, joka tarjoaa teatterin ja tulkin yhteisille asiakkaille mahdollisimman täysipainoisen teatterikokemuksen. Kolmannen mielestä tärkeintä mitä tulkki voi tehdä, on huolellinen valmistautuminen tulkkaukseen eli näytelmän tekstiin, esitettyyn näytelmään ja näyttämöön tutustuminen. Myös tulkin kiireetön valmistautuminen tulkkaukseen on merkityksellistä:

A: "No sitten tota mä toivoisin, että tulkki ehtis käydä täällä – näin ei nimittäin aina käy."

Haastattelujen perusteella teattereiden työntekijät ovat törmänneet kiireisiin viittomakielen tulkkeihin useammin kuin kerran. Myös Lintulan (2006, 42) tutkimuksessa oli käynyt ilmi, että teatterit olivat kokeneet tulkkien kiirehtivän tulkkausjärjestelyissä ja maininneet sen negatiivisena kokemuksena yhteistyössä viittomakielen tulkkien kanssa. Mielikuva viittomakielen tulkin

hektisestä työstä on kaiketi osittain totta, mutta mielikuvan leviäminen asiakkaiden keskuuteen ei ole hyväksi ammattikunnan imagolle. Jokainen tulkki pyrkii varmasti kiireestä huolimatta valmistautumaan ja paneutumaan jokaiseen tulkkaukseen sekä kohtaamaan jokaisen asiakkaan parhaalla mahdollisella tavalla – tai näin ainakin toivoisi olevan.

Haastateltujen vastauksista on huomattavissa, että tulkeilta odotetaan aiempaa kokemusta teatteritulkkauksesta tai teatterin tekemisestä. Yhteistyö koetaan helpommaksi, jos tulkillä on edes hieman kokemusta siitä, miten teatterissa toimitaan, miten teatteritulkkaus toteutetaan ja millaisia toimintatapoja, käytänteitä ja tulkkausteknisiä seikkoja on olemassa. Kokemukset teatterista ja teatteritulkkauksesta tuovat näkemystä siihen, miten käytännön seikat tulisi tai olisi hyvä hoitaa. Haastatellun A mielestä yhteistyön aloittaminen ensimmäistä kertaa teatteritulkkausta tekevän ja ensimmäistä kertaa tiettyyn teatteritaloon tulevan viittomakielen tulkin kanssa voi olla vaikeaa, mikä voidaan todeta seuraavasta lainauksesta.

A: ”--- tosi monet on ensimmäistä kertaa. Voi olla ensimmäistä kertaa tulkkaamassa teatterissa ja varsinkin tässä talossa ensimmäistä kertaa. Siksi ne tilanteet onkin vähän hankalia, kun lähdetään alusta.”

Kommentista voidaan päätellä, että teatteritulkkausta tehneelle tulkillle on mutkattomampaa tehdä ehdotuksia tulkkausteknisten seikkojen suhteen ja, että mahdollisten ongelmien ratkaiseminen yhteistyössä on niin ikään luontevampaa. Teatterin harrastaminen, teatterissa käyminen ja näytteleminen ovat haastateltujen mielestä merkittäviä tulkin työkaluja teatteritulkkaukseen valmistautuessa ja tulkkausta toteuttaessa.

C: ”--- sitä oppii tavallaan lukemaan sitä teatteritekstiä ja ymmärtää teatterin esityksen estetiikkaa ja tapaa kertoa tarinaa. Tarinan kertojiahan me ollaan kaikki.”

Teattereiden työntekijät odottavat siis, että tulkki on perehtynyt teatteriin, näytelmiin ja niiden maailmoihin. Gebron (1996, 8-9) toteaa, että mitä enemmän tulkki käy teatterissa, sitä paremmin hän voi onnistua tulkatessaan teatteriesityksiä viittomakielelle. Toisaalta tulkkaus ei kuitenkaan saisi erottua kokonaisuudesta liikaa, niin sanotusti varastaa show'ta. Haastateltu B pelkää tulkin teatteritaustan johtavan ylinäyttelevään tulkkaukseen, joka jättää näyttelijät varjoonsa:

B: "No voi olla vähän ongelmia, jos on teatteritausta. Se on vähän sama, kun että siihen on syy miksi tekstitykset on tehty tietyllä fontilla; niiden pitää olla selkeitä ja niiden pitää välittää sitä... Se on varmasti melko hienovarainen laji siinä mielessä, että pitää pystyä välittämään tunteita, ettei se ole kylmää tulkkausta. Mutta se onkin sitten eri asia, jos on teatteritaustaa, ettei se tulkki ala esiintymään liikaa. Että siinä sellainen vaara, mutta muutenhan siitä on vaan apua, että pystyy antamaan sopivassa määrin tunnetta..."

Teatteritulkin tulee välittää kielellistä informaatiota, tunteita ja sävyjä, mutta yhdeksi näytelmän näyttelijöistä hän ei saa haastateltu B:n mukaan nousta. Näkymätöntä viittomakielen tulkkia ei kuitenkaan ole olemassa, sillä visuaalinen kieli on aina näkyvää (Hynynen ym. 2003, 70).

6.4 Visio esteettömän teatterin tulevaisuudesta

Haastatelluille kerrottiin haastattelutilanteissa pääpiirteittäin idea esteettömän teatterin tulevaisuuden visiosta. Vision mukaan teatteri järjestäisi jokaisesta ohjelmistossa olevasta näytelmästä yhden tai useamman viittomakielelle tulkatun esityksen. Tulkilla ja teatterilla olisi työsopimus: valtio (KELA) maksaisi tulkin palkan esimerkiksi jonkinlaisesta julkisten tilaisuuksien tulkkausrahastosta, elleivät teatteri ja/tai esittävän taiteen tulkkausta tuottava yritys tai tulkkikeskus olisi saanut taloudellista tukea esteettömän teatterin

tuottamiseen, jolloin tulkin palkka maksettaisiin apurahoilla. Tulkkaus toteutettaisiin parityönä aina, kun näytelmissä on useampi kuin yksi roolihenkilö. Tulkit osallistuisivat näytelmän harjoituksiin ja he voisivat valmistautuessaan käydä katsomassa näytelmän useamman kerran ilman kuluja. Vision mukaan olisi pyrittävä integroimaan tulkit näytelmään puvustuksen, valaistuksen ja tulkkauspaikan avulla. Teatteri ja tulkkausta tuottava yritys tekisivät pitkäaikaista yhteistyötä, jolloin tulkit ja teatterin työntekijät tulisivat tutuksi toisilleen. Teatteri voisi myös hyödyntää viittomakielen tulkkeja esimerkiksi taidekasvatustyössä.

Vision esittelyn kautta haastatellut ymmärsivät esteettömän teatterin tuottamisen olevan mahdollista ja he osoittivat myös kiinnostuksensa tarjota palveluja laajalle yleisölle mahdollisimman esteettömästi, ainakin tulevaisuudessa.

A: "No on se [esteettömän teatterin mallin käyttöön ottaminen Suomessa] aika kaukainen, mutta kyllähän maailma muuttuu -- ja tota mikä sen muoto voisi olla...?"

Haastateltu B:n mukaan viittomakielelle tulkattujen teatteriesitysten tuottaminen ei ole ongelma, vaan pikemminkin haaste, johon tulisi tarttua siitä huolimatta, että kysyntää teatteritulkkaukselle ei juurikaan ole ollut. Halusta tarttua haasteisiin kertoo haastattelijoille tarjottu yhteistyöehdotus:

B: "Se on vaan tyypillistä teatterin johtajille ja teattereille, että karsitaan kaikkea ylimääräistä, mikä ei kannata tarpeeksi. Eli jos te oikeesti nyt rupeisitte, että teidän on järjestettävä, niin kyllä me nyt varmaan järjestettäisiin. --- Kun meillä on nyt esimerkiksi tässä tehdään esitettä ensi syksyksi. Eli meidän pitäisi nyt tietää ne [tulkattujen esitysten päivämäärät]. Ja sehän nyt ei olisi [ongelma], kun me vaan päätettäisiin, että mitkä ne on ne esitykset. Mutta tota me ei olla nähty tällä hetkellä sitä sillä tavalla [että tulkkausta tulisi tarjota säännöllisesti] ..."

Yksi haastatelluista piti ajatusta tulevaisuuden vision käyttöön ottamisesta lähes mahdottomana: ainoa tapa toteuttaa tulkin ja teatterin välinen yhteinen työsopimus, olisi viittomakielen ja tulkkauksen opettaminen jollekin teatterin työntekijöistä.

- Näetkö mahdollisuutena, että tulkilla ja teatterilla olisi yhteinen työsopimus ja teatteri olisi tulkin palkan maksaja?

C: En heti.

- Mitä se vaatisi?

C: No se vaatisi oikeastaan sitä, että joku mun työkavereista kävis tän viittomakielen...

Vastauksesta voidaan huomata, että aina teatterin työntekijöillä ei ole realistista käsitystä esimerkiksi siitä, mitä visuaalisen kielen tulkkaaminen tulkilta vaatii tai kuinka kauan ja miten paljon työtä vaatii kielen oppiminen siinä määrin, että kerätyllä kielitaidolla on mahdollista toimia myös tulkkina. Tiedon, ymmärtämisen ja asenteellisen esteettömyyden lisäämiseksi tarvittaisiin kokemuksia viittomakielisistä katsojista ja yhteistyöstä viittomakielen tulkkien kanssa. Esteettömien teatteripalvelujen toteutumiseksi tulee teattereiden työntekijöille tarjota tietoa ja osaamista (Open Doors 2007, huone 1: Tietotaito). Viittomakielen tulkkien asiantuntijuuden avulla teatterit voisivat parantaa erilaisten katsojaryhmien huomioonottamista.

Tulevaisuuden visiossa hahmoteltiin myös käytäntöä eräänlaisista vakiotulkeista, jolloin teatterista ja teatteritulkkauksesta kiinnostuneet tulkit tulkkaisivat teatteriesityksiä vuorotellen tai hyväksi todetussa järjestyksessä. Tällöin tulkit saisivat usein puuttuvaa vertaistukea toisiltaan. Lisäksi tulkit ja teatterin työntekijät tulisivat tutuiksi toisilleen. Haastatellut pitivät niin sanottua vakiotulkkia tai tulkkeja hyvänä ideana. Tällöin tulkki ja tulkkaus eivät herättäisi muussa työryhmässä ylimääräistä ihmetystä ja tulkki ja työryhmä saisivat mahdollisuuden tutustua toisiinsa. Seuraavasta lainauksesta nähdään, että rutiinien koetaan tuovan varmuutta:

B: "Eikä ole sellaista, että menenkö nyt tuonne. Ja että ne [tulkit] tietää, että kolmas soitto kun tulee niin esitys alkaa ja tällaisia asioita. Ja tietysti [näyttelijöiden] ei tarvitse jännittää, että kuinka paljon tuo viuhtoo ja... (naurua)."

Vuonna 2006 tehdyn selvityksen mukaan 60% vastanneista teattereista ajatteli, että tulkin on toimittava täysin työryhmän ehdoilla ja yli puolet selvitykseen vastanneista koki tulkin olevan työryhmän ulkopuolinen jäsen (Lintula 2006, 38). Pitkäaikaisella yhteistyöllä voitaisiin vaikuttaa teatterin tekijöiden mielipiteisiin siitä, onko tulkki osa työryhmää ja onko tulkin toimittava työskennellessään työryhmän ehdoilla. Yhden haastatellun mielestä niin sanotusta vakiotulkista olisi hyötyä erityisesti silloin, kun tulkki tulkkaisi saman näytelmän useille eri yleisöryhmille, koska *"silloin se olisi opiskellut tavallaan sen asiansa"* (C).

6.5 Teattereiden kiinnostus esteettöntä teatteria kohtaan

Haastatellut osoittivat kiinnostuksen esteettömän, viittomakielelle tulkatun teatterin tekemiseen monella tapaa. Haastateltu A:n mielestä teatteri kuuluu ehdottomasti kaikille. Hän esitti kuitenkin epäilyksensä kuurojen kiinnostusta tulkattua teatteria kohtaan ja epäili heidän käyttävän mieluummin oman teatterinsa, Teatteri Totin palveluja.

Haastateltu B oli selvästi kiinnostunein esteettömän teatterin tuottamisesta ja tarjosi jopa haastattelijoille mahdollisuutta ryhtyä yhteistyöhön syksyllä 2009. Teatteri, jossa haastateltu työskentelee, on tuottanut monia esityksiä viittomakielisen tulkkauksen lisäksi esimerkiksi tekstittämällä näytelmä englanniksi. Haastatellun mielestä tekstitykset lisäävät esteettömyyttä. Haastattelussa haastateltu B esitti monia ideoita esteettömän teatterin tuottamisesta ja hän kertoi myös tietävänsä tahoja, jotka mielellään osallistuisivat kehittämään teatteria kohti esteettömyyttä. Vastauksista on luettavissa haastatellun ennakoluulon asenne ja valmius tarttua haasteisiin:

B: "Ei se oikeestaa vaadi kun mun päätöksen siitä asiasta ja sitten takuita, jotain tietoa siitä, että millä me rahoitetaan se. Ja jonkun pitäisi laskea meille, että paljonko se maksaisi meille, per näytelmä, per vuosi. Sen se vaatisi. --- Tai jos tulkki haluaisi työllistää itsensä, niin se laskisi meille kulut ja sitten se sanoisi sanoisi, että hakekaa apurahaa tuolta."

Haastateltu C on kirjoittanut teatterinsa Internet-sivuille lyhyet kuvaukset teatterin tarjoamista esteettömistä palveluista, kuten viittomakielen tulkkauksesta, kuvailutulkkauksesta ja opastuksesta. Teatteri on tuottanut aktiivisesti esteetöntä teatteria näkövammaisille ja on kiinnostunut laajentamaan katsojakuntaansa myös kuulovammaisten ja viittomakielisten piiriin. Samaisessa teatterissa on kahdella näyttämöllä induktiosilmukka ja vuokrattavissa 15 vastaanotinta molemmille näyttämöille. Kahden näyttämön vastaanottimet on mahdollista yhdistää niin, että jopa 30 katsojaa voi hyötyä induktiosilmukasta yhtäaikaaisesti. Katsomoiden katvealueet on selvitetty ja merkattu katsomokarttaan, jolloin induktiosilmukasta hyötyvä voi jo lippua ostaessaan mainita tarpeesta saada istumapaikka tietyltä katsomon alueelta. Tekniikan kehityksen tarjoaman esteettömyyden lisäksi esimerkiksi näytelmien aiheiden valinnalla voidaan haastatellun mukaan tehdä teatterista helpommin lähestyttävää.

C: "Minusta se [viittomakielelle tulkattu esitys] on ihan mahdollista ja se voisi olla sellainen näytelmä, jossa se aihepiiri jotenkin vähän soveltuisi siihen – en tarkoita, että esitys käsittelisi tätä [kuuroutta] – muuta sille [tulkkaukselle] pitäisi ensin olla se tarve!"

Esteettömyys merkitsee teattereille ennen kaikkea halua tavoitella kaikkien ja kaikenlaisten katsojien tasavertaisuutta.

C: "Se [esteettömyys] varmaan merkitsee sitä, että me tehdään kaikkemme, että meidän asiakkaamme olisi tasavertaisia teatterissa. Niin mä sen itse näen --- että me kerrotaan kaikista

näistä vaihtoehtoista ja neuvotaan asiakkaita etsimään apua ja tukea silloin kun toiveita on.”

Yksi haastatelluista näkee esteettömän teatterin tarjoamisessa markkinaraon, potentiaalisen mahdollisuuden erottua positiivisesti teattereiden joukosta ja menestyä palvelulla, joka *”toisi goodwilliä ja asiakkaita”* (B).

6.6 Esteettömän teatterin toteuttamista hankaloittavia seikkoja

Esteettömän teatterin toteuttamista hankaloittavia seikkoja ovat haastateltujen mielestä kysynnän puute, rahoituksen ongelmat, puutteet markkinoinnissa ja tulkkien haluttomuus tulkata teatterissa. Yksi haastatelluista (B) kertoi kysynnän puuttumisen olevan selvä esteettömän teatterin laajempaa tuottamista hankaloittava tekijä. Haastatellun mielestä esimerkiksi järjestöjen tulisi olla aktiivisia ja vaatia äidinkielelleen tuotettuja tai tulkattuja teatteriesityksiä, kuten seuraavasta huomataan.

B: ”Niin ei me olla nähty sitä [viittomakielistä teatteritulkkausta] tarpeelliseksi eikä kukaan ole sitä meiltä kysynyt. Että tehkää nyt! --- Mutta mun mielestä tässä jos jossain pitäisi sitten yhteiskunnan ja järjestöjen olla aktiivisia tai olla rahoittamassa teattereiden kanssa.”

Vaikka viittomakielelle tulkattujen teatteriesitysten kysyntä on haastateltavien vastausten perusteella vähäistä, on heillä mielipiteitä siitä, kuinka kiinnostusta voisi lisätä. Esimerkiksi tarjonnalla koettiin olevan suora vaikutus kysyntään, ja sitä kautta mahdollisuudet vaikuttaa viittomakielisten kiinnostukseen teatteria kohtaan. Tarjonnan oletetaan siis tuottavan kysyntää:

A: ”Ei se kysyntä kyllä ainakaan vielä --- kovaa ole ollut, mutta en tiedä tämmönenkin [yksi tulkattu esitys näytelmän esityskauden aikana] saattas auttaa tilannetta.”

Tuottava ja vastaanottavan tahon voidaan ajatella olevan riippuvaisia toisistaan: kulttuuria tuottavat tahot tarvitsevat yleisöä ja yleisö tarvitsee tahon, joka tuottaa kulttuuria (Opetusministeriö 2004, 20). Kysynnän ja tarjonnan lisäksi haastatellut kokivat rahoitukseen liittyvien seikkojen hankaloittavan esteettömän teatterin tuottamista. Haastateltu B sanoo suoraan, että rahoitus viittomakielelle tulkatun esteettömän teatterin tuottamiseen olisi saatava teatterin ulkopuolelta. Haastateltu halusi myös tietää, mistä rahoitusta viittomakielelle tulkattujen esitysten tuottamiseen voisi hakea ja kuinka paljon kuluja teatteritulkkauksesta tulisi.

B: ”--- se [yksi tulkattu esitys jokaisesta ohjelmistossa olevasta näytelmästä] on sitten vaikeempi, se on jo kustannuskysymys sitten. Että en tiää olisiko se sitten mahdollista --- se rahoitus... se on se ongelma aina. Että mistä se rahoitus. Mä en edes tiedä paljonko tulkit maksaa. Paljonko se on?”

Viittomakielialan toimintoja rahallisesti tukevia tahoja tulisi kartoittaa, jotta niin tulkkien kuin teatterin tekijöidenkin tieto lisääntyisi ja yhteistyössä toimimisen mahdollisuudet paranisivat. Haastateltu B nosti esille myös yhteiskunnan päättävien elinten vastuun esteettömän, kaikille kuuluvan teatterin tuottamisen ja erityisesti sen rahoittamisen suhteen:

B: ”Mutta mun mielestä tässä jos jossain pitäisi sitten yhteiskunnan ja järjestöjen olla aktiivisia tai olla rahoittamassa teattereiden kanssa.”

Kommentin viesti on selvä: yhteiskunnan tulisi huolehtia siitä, että laissa taatut oikeudet toteutuisivat. Kuten Lappikin (2000, 71-75)) toteaa, on viittomakielisen tulkkauksen tarve turvattu perustuslaissa ja palvelun järjestämisvelvollisuudesta vastaavat kunnat. Voidaankin kysyä, toteutuuko vammaispalvelulaki kulttuuripalvelujen yhteydessä? Jos tulkkauspalvelu on tarkoitettu käytettäväksi kaikilla elämän osa-alueilla, miksi siitä ei haluta tai pystytä hyötymään teatterissa? Haastateltu kehottaa viittomakielialan järjestöjä aktivoitumaan ja

ajamaan viittomakielisille suunnatun esteettömän teatterin asemaa paremmaksi.

Kysyntään ja rahoitukseen liittyvien haasteiden lisäksi haastatellut kokevat markkinoinnin tuottavan vaikeuksia. He eivät usko tavoittavansa markkinoinnillaan kaikkia potentiaalisia asiakkaita ja tuntevat tarvitsevansa yhteistyötä viittomakielen tulkkien, viittomakielisten järjestöjen ja teattereiden kesken markkinoinnista saatavan hyödyn varmistamiseksi. Vain tulkkien asiantuntijuuden ja viittomakielisessä yhteisössä leviävän tiedon avulla teattereilla on mahdollisuus yltää yhtä tehokkaaseen mainontaan, kuin mihin perinteinen valtaväestölle suunnattu mainonta onnistuessaan pystyy. Markkinointia voi tukea myös esimerkiksi lisäämällä viittomakieli kielivaihtoehtoksi teatterin Internet-sivuille (Open Doors 2007, huone 6; Tiedon saanti) sekä käyttämällä viittomakielisestä tulkkauksesta kertovaa symbolia tiedotusmateriaaleissa (Opetusministeriö 2004, 15). Haastatellut eivät ole uransa aikana törmänneet markkinoinnissa tai tiedotuksessa käytettyihin erityislogoihin, jotka viestivät viittomakielelle tulkatusta näytöksistä, mutta pitävät ajatusta ”hanskan kuvasta” hyvänä ideana.

Yhteistyö viittomakielen tulkin kanssa mahdollistaisi erityismarkkinoinnin, johon teattereilla ei ole resursseja:

C: ”Ja meillä ei tavallaan ole siihen erityismarkkinointiin niinkuin täällä mahdollisuutta. Mutta sitten mä sanoisin näin, että tuota semmoiset viestimet... tai ne jotka viittomakielen tulkintaa tarvitsee, niin niiden pitäisi olla aktiivisia --- tommonen näytelmä menee tuolla ja kaikki puhuu siitä, niin mäpä nyt hommaan sinne [tulkin]. Ja sitten me voitaisiin tehdä yhdessä [tulkin kanssa] sitä tiedotusta. Että meidän kotisivuille voisi sitten linkittää sitä asiaa --- sillä sitten tavoitettaisiin myös ihmisiä”.

Yksi haastatelluista ajatteli, että viittomakielelle tulkatun teatterin tuottamista hankaloittava seikka saattaisi olla viittomakielen tulkkien haluttomuus

työskennellä teatteritulkkauksen parissa. Haastateltu epäili teatteritulkkauksen olevan tulkille rahallisesti kannattamatonta, aikaa vievää ja raskasta. Nämä tekijät yhdessä voivat hänen mielestään vaikuttaa siihen, että teatteritulkkausta on tarjolla vain vähän.

C: "Koska teatteritulkkaushan edellyttää siltä tulkilta niin valtavaa ennakotyötä, niin mä luulen, että sen takia niitä ei oo paljoa ollut. Mä luulen, että se [teatteritulkkaus] ei oikein lyö leiville sille tulkille, koska se vaatii niin paljon ennakkoon jo työtä, kun se käy kattoo ne valot ja paikat erikseen ja lukemaan näytelmän kotona. Ja sitten vasta se pääsee siihen tilanteeseen tai joskus se käy kattomassa sen esityksen ennakkoonkin, jotta se voi tulkita sen. Kun sen näytelmän lukeminen ei ole ollenkaan sama asia."

On totta, että teatteritulkkaus vaatii tulkilta enemmän kuin niin sanottu tavanomainen tulkkaus (Humphrey & Alcorn 1995, 324). Myös valmistautumisen luonne, yksinäinen puurtaminen tuo teatteritulkkaukseen lisähaasteita (Gebron 1996, 5).

6.7 Pelko viittomakielen tulkin läsnäolon vaikutuksista

Haastateltujen mukaan teatterit, joissa he työskentelevät eivät ole koskaan saaneet kielteistä palautetta viittomakielelle tulkatuista teatteriesityksistä tai viittomakielen tulkin läsnäolosta esityksessä. Myös Gebronin (1996, 5) mukaan kommentit teatteritulkkauksesta ovat pääsääntöisesti positiivisia ja viittomakielen esille tuomista ja esteettömän teatterin tarjoamista kiitellään. Tämän työn yhteydessä haastateltujen teattereiden työntekijöiden vastauksista on kuitenkin luettavissa huolta valtaväestön suhtautumisesta viittomakielen tulkkiin.

A: ”--- täytyy ajatella muitakin katsojia ettei tuu 900 vihaista palautetta, että heidän keskittyminen häiriintyi täydellisesti. Kyllä ihmiset sinänsä on ihan suvaitsevaisia, mutta se pitää älykkäästi järjestää. Että se palvelis kaikkia osapuolia. Siksi on tosi tärkeä, että lippuja varatessa ollaan tota... ymmärretään ajatella tää asia.”

C: ”Mutta valot ei sitten voi olla sellaiset, mitkä häiritsee muuta yleisöä.”

Toisaalta tulkin läsnäoloon teatteriesityksessä uskotaan totuttavan vähitellen:

B: ”Ja tavallaan, kyllähän nukketeatterissakin nähdään, että ihmiset liikuttelee niitä nukkeja, mutta kun siihen tottuu niin siihen ei kiinnitä enää huomiota, kun ne [tulkit] on esimerkiksi oikein puettu. Että ne ei oo silmiin pistäviä ja ja siis jollain... Että tota sehän on vaan se ensi shokki.”

Anturaniemen ja Sillanpään (2002, 41-43) opinnäytetyön mukaan todellisuudessa vain 3 % kaikista teatterin katsojista on pitänyt tulkkia lavalla häiritseväenä. Huoli kuulevien katsojien reaktioista on todellinen, mutta aiheeton.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA EHDOTELMA ESTEETTÖMÄN TEATTERIN TUOTTAMISEN YHTEISTYÖMALLISTA

Haastatellut suhtautuivat viittomakielelle tulkatun esteettömän teatterin tarjoamiseen positiivisesti ja olivat halukkaita kehittämään teattereidensa palveluja. Teatterit tarvitsevat kuitenkin tietoa viittomakielestä, viittomakielisistä kielivähemmistönä sekä tulkkauksesta esteettömien palvelujen avaimena. Tiedon puuttuessa termejä kuuro, viittomakieli ja tulkkaus käytettiin haastatteluissa väärin tai harhaan johtavasti. Esimerkiksi käsitteitä tulkita ja viittoa käytettiin tarkoittaen teatteritulkkausta. Viittomakielen asemaa virallisena kielenä ei ole ymmärretty teattereissa tarpeeksi hyvin, sillä haastatteluissa ilmeni kirjoitetun suomen kielen - näytelmän käsikirjoituksen tai tekstitysten - korvanneen joskus tulkin ja tulkkauksen jopa kokonaan. Viittomakielisten kerrottiin myös luopuneen oikeudestaan tulkkaukseen ja tyytyneen näytelmän seuraamiseen ilman tulkkausta.

Haastateltujen vastausten perusteella voidaan päätellä, että teatteritulkkausta tuotetaan lähinnä viittomakielisen katsojan tehdessä tulkkitilauksen. Tällöin tilaus tulee sekä tulkin että teatterin näkökulmasta liian myöhään ja tulkin mahdollisuudet syvälliseen valmistautumiseen eivät ole ideaalit: aina tulkillla ei ole edes mahdollisuutta katsoa näytelmää ennakoon. Tilauksen saaminen aiemmin tai teatterin ja tulkin pitkäaikainen, jatkuva yhteistyö ratkaisisi monta ongelmaa esteettömän teatterin tuottamisen ja tarjoamisen suhteen. Jatkuva yhteistyö parantaisi esimerkiksi tulkkien ja teatterin tekijöiden mahdollisuuksia jakaa tietoaan ja asiantuntijuuttaan puolin ja toisin.

7.1 Kohti esteetöntä teatteria

Työn tuloksena voidaan todeta, että teattereilla on aitoa halua tarttua haasteisiin, saavuttaa erilaisia katsojia ja pyrkiä esteettömän teatterin

tuottamiseen. Tulevaisuudessa tarvitaan konkreettisia toimia niin teattereilta, viittomakielen tulkeilta, viittomakieliseltä yhteisöltä kuin päättäjiltäkin.

Haastatellut kokivat viittomakielelle tulkatun esteettömän teatterin tuottamista hankaloittaviksi seikoiksi kysynnän puutteen, rahoituksen ja markkinoinnin ongelmat sekä viittomakielen tulkkien haluttomuuden tulkata teatterissa. Kaikki nämä tekijät ovat voitettavissa aktiivisella yhteistyöllä, mutta yhteistyö tarvitsee tuekseen rahoitusta eli taloudelliset mahdollisuudet. Taloudellinen tuki esteettömän teatterin tuottamiseen on tultava valtiolta. Suomen perustuslain (731/1999) 17 §:n 3 momentti velvoittaa julkista valtaa aktiivisiin toimenpiteisiin, joilla turvataan viittomakielisille mahdollisuudet käyttää omaa kieltään ja kehittää omaa kulttuuriaan. Matkan kohti kaikille kuuluvaa teatteria on siis lähdettävä paitsi teatteritulkkausta tuottavilta ja sitä tarvitsevilta tahoilta, mutta myös - ja erityisesti - päättäjiltä.

7.2 Ehdotelma esteettömän teatterin tuottamisen yhteistyömallista Suomessa.

Tämän työn puitteissa tehtyjen haastattelujen ja vuonna 2006 tehdyn Lintulan selvityksen tulosten pohjalta on perusteltua väittää, että Suomeen tarvitaan yhteistyömalli tai toimintaohje esteettömän teatterin tuottamisesta. Tässä kappaleessa esitellään ehdotelma yhteistyömallista, johon pohjaten voidaan tuottaa viittomakielelle tulkattua teatteria samoin periaattein ympäri Suomen. Ehdotelma on hahmoteltu tämän työn teoreettisen tietoperustan, Irlannin Kansallisteatterissa käytössä olevien käytäntöjen ja tämän työn haastattelujen tulosten pohjalta.

Yhteistyömallin kivijalka on teatterin ja viittomakielen tulkkien yhteistyön ehtoja määrittävä ja työskentelylle perustaa luova sopimus, jossa pyritään huomioimaan niin teattereiden kuin tulkkienkin näkökulmat esteetöntä teatteria tuottaessa. Sopimukseen kirjataan tulkin palkka (sisältäen valmistautumisajan palkan), tulkattavat esitykset ja harjoitukset, joihin tulkki osallistuu. Lisäksi sopimuksessa on huomioitava maksetaanko tulkille palkkaa, jos näytelmän

esityskausi päättyy syystä tai toisesta ennen tulkattujen esitysten toteuttamista. Tulkin palkka maksetaan joko valtion toimesta, teatterin tai viittomakielistä tulkkausta tuottavan yrityksen saadun apurahan, taiderahaston tuen tai muun rahoitusratkaisun avulla.

Teatteritulkkausta toteuttaa aina kaksi tai useampia tulkkeja, ottaen huomioon näytelmän tyyli, esityksen kesto ja roolihahmojen määrä. Tulkeille toimitetaan näytelmän käsikirjoitus sekä sen uusimmat versiot harjoituskauden edetessä ja videotallenne näytelmästä. Näytelmää harjoitellaan tietyin väliajoin tulkkien kanssa, mikä mahdollistaa tulkkien sijoittamisen näytelmään niin, että tulkkauspaikka tukee esteettömyys-ajatusta mahdollisimman hyvin. Tulkit kutsutaan mukaan teatterin tiedotustilaisuuksiin ja pidetään ajan tasalla kaikenlaisista näytelmän ja tulkkauksen toteuttamista sekä harjoitus- ja esityskautta koskevista muutoksista. Tulkeilla on velvollisuus seurata näytelmä ennakkoon ainakin kerran. Ennakkoon näytelmän katsominen on tulkeille maksutonta.

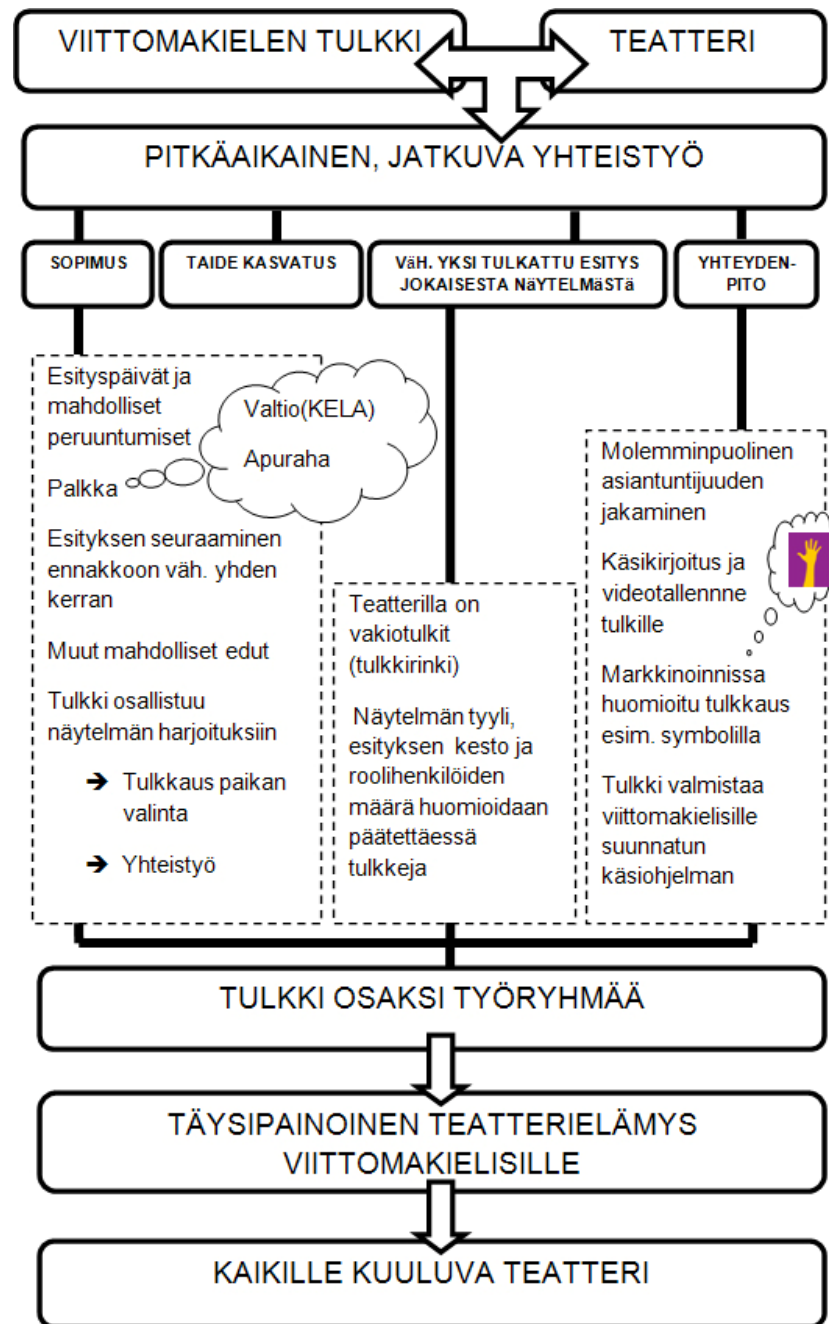
Teatteritulkkausta tekevästä viittomakielen tulkeista kootaan lista ja muodostetaan eräänlainen tulkkirinki. Yhden teatterin tulkkilistalla on 4-6 tulkkia. Näin varmistetaan, että tulkit ovat tietoisia siitä, keneen kolleegaan kääntyä ongelmatilanteissa. Tulkkirinkiä käytettäessä tulkit ja teatterin työryhmä tulevat tutuksi toisilleen. Tuttu työryhmä tukee mahdollisimman hyvään lopputulokseen pääsemistä. Yhteistyön jatkuessa tulkit ja teatterin työntekijät tutustuvat niin hyvin, että ohjaajalla on mahdollisuus toivoa teatteritulkiksi tiettyä tulkkia esimerkiksi tietynlaisen viittomatyylin perusteella.

Jokaisesta näytelmästä tulkataan yksi tai useampi esitys esityskauden aikana. Katsomosta varataan etukäteen tulkkausta seuraaville katsojille paikat, joista näkyvyys näyttämölle ja tulkkiin ovat paras mahdollinen. Tulkkausta seuraaville katsojille varataan jokaiseen tulkattuun esitykseen noin kymmenen lippua, riippuen katsomon koosta. Sopiva varattujen paikkojen määrä selviää ja tarkentuu yhteistyön vakiintuessa. Tulkki valmistaa hyvissä ajoin ennen tulkattua esitystä viittomakielisen sekä selkokiehisen suomenkiehisen

synopsiksen, tiivistelmän näytelmän sisällöstä. Viittomakieliset katsojat saavat synopsiksen halutessaan teatterilta.

Viittomakielen tulkit toimivat teatterissa viittomakielen ja tulkkauksen asiantuntijoina, kasvattavat teatterin työntekijöiden tietoisuutta viittomakielestä ja tulkkauksesta sekä tarjoavat tietoa viittomakielisestä kulttuurista tarvittaessa. Tulkki voi osallistua esimerkiksi teatterin tekemään taidekasvatustyöhön, mikä laajentaa ja monipuolistaa teatterin asiakaskuntaa.

Yhteistyömalli on hahmoteltu seuraavalla sivulle (kuvio 1).

Kuvio 1. Esteettömän teatterin tuottamisen yhteistyömalli

Esteettömän teatterin tuottamisen yhteistyömallin lanseeraamisessa ja teattereiden ja viittomakielen tulkkien yhteistyötä aloitettaessa on hyvä muistaa edetä rauhallisesti. C. O'Learyn (henkilökohtainen tiedonanto 14.11.2008) sanoin yhteistyön siemen on istutettava varoen ja sille on annettava aikaa juurtua ja kasvaa ilman suuria vaatimuksia.

8 POHDINTA

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää teemahaastattelujen kautta teattereiden kokemuksia yhteistyöstä viittomakielen tulkkien kanssa sekä kartoittaa teattereiden halua ja mahdollisuuksia tuottaa esteettömiä teatteripalveluita. Työn lopputuloksista on nähtävissä, että esteettömyys puhuttaa teatterialalla toimivia ihmisiä. Esteettömän teatterin tuottamisen tulevaisuuden visioon tutustuttaminen ja esimerkiksi Irlannin Kansallisteatterissakin käytössä olevan tulkatusta teatteriesityksestä kertovan symbolin esitleminen haastateltaville sai aikaan keskustelua ja herätti ajatuksia sekä haastateltujen että haastattelijoiden mielissä.

Aidon esteettömyyden toteutumiseksi tarvitaan tiedotusta, avoimuutta, rahallista panostusta ja käytännön toimiakin. Tätä työtä tehdessä, kirjallisuuteen perehdyttäessä, haastatteluja toteutettaessa ja teattereiden esteettömiin palveluihin tutustuttaessa selvisi, että esteettömyydestä puhuttaessa ja sitä markkinoitaessa keskitytään usein liikuntavammaisille ja näkövammaisille suunnattuihin sekä esimerkiksi englannin kielellä tarjottuihin esteettömiin palveluihin. Vaikuttaa siis siltä, että viittomakielisiä ei ajatella erityisryhmänä ja oletetaan, että induktiosilmukka tai tekstitys on riittävä toimenpide esteettömyyden saavuttamiseksi. Ne ovat varmasti askel kohti esteetöntä teatteria, mutta viittomakielisille itselleen ne eivät merkitse sitä kielellistä tasa-arvoisuutta, joka heille on turvattu myös Suomen laissa.

Merkittävä kynnys ylitettäväksi olisi tulkin ainakin osittainen integroiminen näytelmään. Se ei ole helppoa tai yksinkertaista, mutta aina jossain on teatteri, ohjaaja tai näyttelijä, joka olisi valmis kohtaamaan haasteet pelottomasti ja tahtois kokeilla erilaisia mahdollisuuksia toteuttaa teatteritulkkausta ja viittomakielisten katsojien aitoa huomioimista. Tulkkien rooli esteettömyyden ajatuksen levittämisessä on tärkeä. Heidän tulisi pyrkiä kohtaamaan teatterin tekijät kiireettä, perehtyä syvällisesti näytelmään ja näyttämöllisiin ratkaisuihin sekä pysähtyä kuuntelemaan teattereiden ehdotuksia tulkkauksen

toteuttamisesta. Teatterin tekijöiden tulisi puolestaan ottaa vastaan tulkkien ehdotuksia teatteritulkkauksen käytännön toteuttamisesta.

Selvitystä voi jatkaa kartoittamalla esteettömän, viittomakielelle tulkatun teatterin rahoitusmahdollisuuksia ja viittomakielen tulkkien mielipiteitä yhteistyöstä teatterin tekijöiden kanssa. Tämän jälkeen laadittua ehdotelmaa voi kehittää kohti pysyvää toimintaohjetta. Teatteritulkkauksesta kiinnostuneille tulkkiopiskelijoille ja jo työelämässä vaikuttaville tulkeille heitetäänkin haaste: laaditun ehdotelman toimivuutta kannattaa testata käytännössä. Kokeiluluontoisen teatterin ja tulkkien yhteistyöprojektin yhteydessä olisi helppoa kartoittaa myös viittomakielisten kiinnostusta tulkattuja teatteriesityksiä kohtaan.

LÄHTEET

Anturaniemi, Heidi & Sillanpää, Anne 2002. Tummat vaatteet tulkeilla ja vangitseva esitys - Viittomakielentulkki parrasvaloissa – häiritseekö? Humanistinen ammattikorkeakoulu, viittomakielentulkin koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Aquiline, Carrol-Lee 2002. Theatre of the Deaf in Australia. Teoksessa Erting, Carrol J. & Johnson, Robert C. & Smith, Dorothy L. & Snider, Bruce D. (toim.) The Deaf Way – Perspectives from the International conference on Deaf culture. Washington D.C.: Gallaudet University Press, 746-750.

Bangs, Don 2002. What Is a Deaf Performing Arts Experience. Teoksessa Erting, Carrol J. & Johnson, Robert C. & Smith, Dorothy L. & Snider, Bruce D. (toim.) The Deaf Way – Perspectives from the International conference on Deaf culture. Washington D.C.: Gallaudet University Press, 751-761.

Frishberg, Nancy 1990. Interpreting: an Introduction. Revised Edition. USA: RID Publications.

Gebron, Julie 1996. Sign the speech - An Introduction to Theatrical Interpreting. Hillsboro: Butte Publications.

Hynynen, Heidi & Pyörre, Susanna & Roslöf, Raija 2003. Elämä käsillä – Viittomakielentulkin ammattikuva (toim.). Diakonia-ammattikorkeakoulu A tutkimuksia 5. Helsinki: Multiprint Oy. (Sarjan toimittaja: Sakari Kainulainen)

Humphrey, Janice & Alcorn, Bob 1995. So You Want to Be an Interpreter? An Introduction to Sign Language Interpreting. Second Edition. H&H Publishers Amarillo, Texas.

Jokinen, Markku 2002. Viittomakieliset – yksi suomalaisista kielellisistä indentiteeteistä. Teoksessa Laihiala-Kankainen, Sirkka & Pietikäinen, Sari & Dufva, Hannele (toim.). , 65-89.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista
3.4.1987/380.

Lappi, Päivi 2000. Viittomakielen lainsäädännöllinen asema. Teoksessa Malm, Anja (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 71-77.

Lintula, Salla 2006. Teattereiden kokemuksia viittomakielen tulkkauksesta. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Turun yksikkö.

Malm, Anja & Östman, Jan-Ola 2000. Viittomakieliset ja heidän kielensä. Teoksessa Malm, Anja (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 9-32.

Marttila, Jaana 2006. Kuurosokeiden tulkkipalveluopas – tietoa tulkkipalvelusta ja tulkkauksesta. Suomen Kuurosokeat ry, Julkaisuja C4/2006.

Open Doors – How to make cultural venues and exhibitions accessible. 2007. Helsinki: ACCU Project (Access to Cultural Heritage: Policies of Presentation and Use). DVD-tallenne.

Opetusministeriö 2004. Taide tarjolle, kulttuuri kaikille: Vammaiset ja kulttuuri – toimikunnan ehdotus toimenpideohjelmaksi. Opetusministeriö kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto. Opetusministeriön julkaisuja. 2004:29.

Opetusministeriö 2005. Viittomakielisten teatteripalveluiden kehittäminen. Opetusministeriön julkaisuja 2005:36. Viitattu 16.3.2009.

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2005/liitteet/opm_268_tr36.pdf

Opetusministeriö 2006. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus. Opetusministeriön toimenpideohjelma 2006-2010. Opetusministeriön julkaisuja 2006:6. Viitattu 5.3.2009.

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2006/liitteet/opm_18_opm6.pdf?lang=fi.

Perustuslaki 11.6.1999/731.

Svensson, Elisabet 2003. Museo kaikille: Pohjoismainen esteettömyys ja saavutettavuusopas. Valtion taidemuseo, taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehys. Kööpenhamina : Pohjoismaiden ministerineuvosto Tukholma.

Suomen Viittomakielen tulkit ry 2009a. Viittomakielen tulkit Suomessa. Viitattu 14.2.2009 <http://www.tulkit.net/viittomakielen-tulkit-suomessa/>

Suomen Viittomakielen tulkit ry 2009b. Viittomakielen tulkit Suomessa - Ammatti. Viitattu 14.2.2009. <http://www.tulkit.net/viittomakielen-tulkit-suomessa/ammatti>.

Takala, Marjatta 2005. Kuulovammaisuus. Teoksessa Takala, Marjatta & Lehtomäki, Elina (toim.) Kieli, kuulo ja oppiminen – kuurojen ja huonokuuloisten lasten opetus. Helsinki: Finn Lectura, 25-42.

Tulkinkäyttäjän opas (toim.) Rönkä, Anu-Liisa. Suomen Kuurosokeat ry, Julkaisuja C1/1998. Painopörssi Oy.

Väänänen, Siri 2006. Kohti laadukasta teatteritulkkausta – teatteritulkkikoulutus. Humanistinen ammattikorkeakoulu, viittomakielentulkin koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

LIITTEET

Liite 1: Viittomakielen tulkin ammattisäännöstö

VIITTOMAKIELEN TULKIN AMMATTISÄÄNNÖSTÖ

Tämä ammattisäännöstö sitoo kaikkia niitä tulkkeja, jotka on merkitty yllä mainittujen järjestöjen pitämään tulkkirekisteriin. Tämä ammattisäännöstö on hyväksytty tulkkitoiminnan yhteistyöryhmän kokouksessa lokakuun 3. päivänä 1996 ja se on päivitetty 20.9.1999.

1. Tulkki noudattaa ehdotonta vaitiolovelvollisuutta
2. Tulkki ei käytä väärin mitään tulkkauksen yhteydessä tietoonsa tullutta.
3. Tulkki ottaa vastaan toimeksiannon vain, jos hänenllä on siihen tarpeellinen pätevyys ja jossa hän ei ole jäävi.
4. Tulkki kunnioittaa ja tukee asiakkaidensa itsenäisyyttä ja itsemääräämisoikeutta.
5. Tulkki osoittaa solidaarisuutta ammattikuntaansa kohtaan.
6. Tulkki valmistautuu ajoissa ja huolellisesti tehtäväänsä.
7. Tulkki käyttäytyy toimeksiannon yhteydessä moitteettomasti.
8. Tulkki on puolueeton eikä anna henkilökohtaisten asenteidensa tai mielipiteidensä vakittaa työnsä laatuun.
9. Tulkki kehittää jatkuvasti ammattitaitoaan.
10. Jos tulkki toimii sellaisessa asiakastyössä, jossa asiakkaat ovat myös tulkkipalvelun käyttäjiä, hän toimii niin että ammattiroolit eivät sekoitu.

AMMATTISÄÄNNÖSTÖN RIKKOMINEN

Mikäli tulkin todetaan toimineen tämän ammattisäännöstön vastaisesti, ryhtyy tulkkitoiminnan yhteistyöryhmä tulkkirekisterin säännöissä määrättyihin toimenpiteisiin.

TYÖOLOSUHTEET

Tulkkauksen laadun takaamiseksi tulkki varmistaa, että:

- kuuluvuus ja näkyvyys riittävät.
- työolot ovat ergonomisesti tyydyttävät.
- tulkkaukselle annetaan riittävästi taukoja.

Tulkki tekee etukäteen suullisen tai kirjallisen työsopimuksen tilaajan kanssa sekä tarvittaessa sopii palkasta ja korvauksista työnantajan/palkanmaksajan kanssa.

Tulkki selvittää etukäteen työajan pituuden.

Tulkin aktiivinen tulkkausaika on enintään kuusi tuntia päivässä.

Tulkkauksesta aterioiden aikana, tauoilla ja varsinaisen tilaisuuden ulkopuolella sovitaan etukäteen.

Samanaikaistulkkauksessa yli kahden tunnin toimeksiannossa tarvitaan kaksi tulkkia.

Lähde:

<http://www.tulkit.net/viittomakielen-tulkit-suomessa/ammatti/viittomakielen-tulkin-ammattisaannosto/>

Liite 2: Teemahaastattelurunko

1. Millainen on historiasi teatterin parissa? Kuuluvatko viittomakielen tulkit siihen?
2. Millaisia kokemuksia Sinulla on yhteistyöstä viittomakielen tulkkien kanssa?
Kuinka usein teet yhteistyötä tulkkien kanssa?
Onko yhteistyössä jotain parannettavaa?
Mikä yhteistyössä on erityisen sujuvaa?
3. Millainen on yhteistyön kaari viittomakielen tulkkien kanssa?
Kuinka tuette tulkkia tulkkaukseen valmistautumisessa?
Pyytävätkö tulkit teiltä jotain tulkkaukseen valmistautuessa?
Osallistuuko tulkki harjoituksiin?
Onko tulkilla rooliasu?
Kuinka tulkkauspaikka ratkaistaan ja missä paikka yleensä on?
Onko teatterissanne tulkattu yksin vai tulkkipareina?
Vaihtuvatko tulkit esityksestä toiseen ja onko sillä mielestäsi merkitystä?
4. Millaisia teatteritulkkausta tekevät viittomakielen tulkit mielestäsi ovat?
Onko tulkin teatteritaustalla merkitystä?
5. Mitä teatterin henkilökunta odottaa tai toivoo viittomakielen tulkilta?
6. Visio.
Teatteri järjestää jokaisesta näytelmästä yhden tai useamman viittomakielelle tulkatun esityksen. Tulkilla ja teatterilla on työsopimus. Valtio maksaa tulkin palkan niin sanotusta julkisten tilaisuuksien tulkkausrahastosta, elleivät teatteri ja/tai esittävän taiteen tulkkausta tuottava yritys ole saaneet taloudellista tukea esteettömän teatterin tuottamiseen. Tulkkaus toteutetaan parityönä aina, kun näytelmissä on useampi kuin yksi roolihenkilö. Tulkit osallistuvat näytelmän harjoituksiin ja he voivat valmistautuessaan käydä katsomassa näytelmän useamman kerran. Tulkit on integroitu näytelmään puvustuksen, valaistuksen ja tulkkauspaikan avulla. Teatteri ja tulkkausta tuottava yritys tekevät pitkäaikaista yhteistyötä ja teatteri hyödyntää viittomakielen tulkkeja esimerkiksi taidekasvatustyössä.

Voisiko teidän teatterinne järjestää tulkattuja teatteriesityksiä säännöllisesti?
Mitkä asiat tulkkauksen toteutumiseen vaikuttaisivat?
Millainen viittomakielen tulkin ja teatterin välinen työsopimus mielestäsi olisi?
Mitä ajatuksia tulkin integroiminen näytelmään herättää?
7. Mitä esteettömyys merkitsee teatterissanne? Miten se ilmenee?
Käytetäänkö teatterissanne symboleja (kädet=viittomakielelle tulkattu esitys)?
Onko näytelmienne käsiohjelmia, teatterinne ohjelmalehtisiä tai internet-sivujen sisältöä käännetty viittomakielelle?